

نقش و اهمیت زبان در برقراری ارتباط

هدف‌های رفتاری: در پایان این فصل، دانش‌آموز باید بتواند:

- مراحل رشد کلامی کودکان را بیان کند.
- نظریه‌های مختلف در زمینه‌ی رشد کلامی را توضیح دهد.
- نکاتی را، که والدین و مربیان در امر زبان‌آموزی باید بدانند، توضیح دهد.
- مراحل اجرای قصه‌گویی برای کودکان را بنویسد.
- درباره‌ی کتاب‌خواندن برای کودک توضیحاتی ارائه دهد.
- نحوه‌ی شعرخوانی برای کودکان را توضیح دهد.
- در مورد زبان‌آموزی، فعالیت‌هایی را طراحی کند.

ضرورت و اهمیت زبان‌آموزی

تکلم، ابزار برقراری ارتباط و وسیله‌ای است که انسان‌ها به کمک آن، افکار و احساسات خود را با یکدیگر در میان می‌گذارند. در حقیقت تکلم، میهمان ناشناخته‌ی وجود ما را به ما می‌شناساند و در بسته‌ی دنیای درونی زندگی ما را می‌گشاید و به ما امکان می‌دهد که از آن خارج شویم و به عبارت کامل‌تر، «تکلم» آفریننده و نماینده‌ی زندگی اجتماعی ماست. رابطه‌ی نقش نمادی تکلم و نظام علائم صوتی مربوط به آن «زبان» نامیده می‌شود.

در واقع زبان، بخش معین و اساسی تکلم است. «زبان» در معنی وسیع کلمه، عبارت است از ابزار برقراری ارتباط یک نظام علائم صوتی خاص یک گروه اجتماعی^۱. فراگیری تکلم یا فراگیری زبان در کودکان، پدیده‌ای کاملاً طبیعی است و یک کودک سالم تا پایان چهارسالگی، زبان مادری یا هر زبان مورد استفاده در محیط اجتماعی خود را به‌خوبی از اطرافیان می‌آموزد. در حالی که زبان نوشتاری، برای آموختن نیاز به برنامه‌ریزی آموزشی و برخوردار از آموزش رسمی دارد.

زبان‌آموزی یکی از مهمترین زمینه‌های یادگیری در آموزش کودکان خردسال است و هرچند در یادگیری‌های رسمی بیش‌تر به خواندن توجه می‌شود اما سایر جنبه‌های زبان‌آموزی، مثل گوش دادن و صحبت کردن نیز به همان نسبت اهمیت دارد و پایه‌های

۱- آذری نجف‌آباد الله وردی، یادگیری زبان و رشد وازگان کودک، جهاد دانشگاهی، ۱۳۶۴.

خواندن را بی‌ریزی می‌کند. کودکان از لحاظ رشد زبان با یکدیگر تفاوت دارند. عده‌ای از آن‌ها زود به حرف می‌آیند، گروهی دیرتر. اما در هر حال، آن‌ها باید زبان را بیاموزند. برنامه‌های مهارت‌های زبانی در سال‌های اول کودکی چند هدف را دنبال می‌کند، که عبارت‌اند از:

۱- پیشرفت در مهارت‌های ارتباط کلامی؛

۲- افزایش محتوای فکری به کمک زبان؛

۳- افزایش قدرت تکلم در اثرگذاری و اثرپذیری؛

۴- افزایش رضایت شخصی و تحسین زیبایی با زبان.

برای نیل به این اهداف، ابتدا باید چگونگی رشد زبان در کودکان را مورد توجه قرار داد و براساس آن برنامه‌هایی را برای زبان‌آموزی آن‌ها فراهم ساخت.

مراحل رشد کلامی کودکان

رشد کودک در اولین سال زندگی، با تحولات چشم‌گیر حرکتی همراه است. او یاد می‌گیرد که سرش را بالا نگه‌دارد، بدنش را بچرخاند، اشیا را بگیرد، بنشیند، روی پا بایستد و بالأخره راه برود. همزمان با این تحولات، رشد زبان او، یکی از مهم‌ترین خصوصیات رشد آدمی است.

نوزاد، در ابتدا فقط از طریق گریه کردن با دیگران ارتباط برقرار می‌کند. این سیستم ساده‌ی ارتباطی، کارایی بسیاری دارد و والدین می‌توانند از گریه‌ی فرزند خود بفهمند که خسته یا گرسنه است و یا دردی دارد. هرچند این قدرت تشخیص، در ابتدا با در نظر گرفتن موقعیت کودک مورد قضاوت قرار می‌گیرد، اما از ۷ یا ۸ ماهگی والدین می‌توانند به درستی بین گریه‌ی ناشی از «گرسنگی»، «خواستن چیزی» و یا «درد و ناراحتی» تمیز قائل شوند^۱.

از فاصله‌ی ۲ تا ۳ ماهگی، کودک صدای خود را کشف می‌کند و در پاسخ به دیگران مصوت‌های زیر و نرم را به کار می‌برد. این واکنش کودک ممکن است آغاز «رعایت نوبت» به هنگام گفت‌وگو باشد که بعدها در محاورات کودک و والدین دیده می‌شود^۲. به همین ترتیب، کودک صداهایی را تولید می‌کند و از تکرار آن‌ها لذت می‌برد و از طرف والدین نیز تقویت می‌شود.

در شش ماهه‌ی دوم سال اول زندگی، کودک موفق به ایجاد صداهای متنوعی می‌شود. آواهای مصوت و بی‌صدا را برای ساختن هجاهایی مانند دا - دا - با - با - با ترکیب می‌کند. در مرحله‌ی غان و غون^۳، گاهی این هجاها به گفتار واقعی شباهت پیدا می‌کنند (کودکان لال تا این مرحله شبیه کودکان سالم‌اند).

در فاصله‌ی بین ۹ تا ۱۲ ماهگی غان و غون کودک افزایش می‌یابد. سپس با بیان اولین کلمات واقعی، از میزان آن کاسته می‌شود. کودکی در این مراحل، با استفاده از حرکات و اشارات، نیاز خود را بیان می‌کند. مثلاً کودکی که شیر می‌خواهد، با ایجاد یک صدا، توجه مادر را به‌خود جلب و با دست به شیر اشاره می‌کند. به تدریج صداهای تصادفی، جای خود را به علائم و سپس، به کلمات می‌دهند.

تولید اولین کلمات معمولاً در حول و حوش سال اول تولد کودک صورت می‌گیرد، هرچند بسیاری از کودکان، زودتر و یا دیرتر، سخن گفتن را شروع می‌کنند. این کلمات یک یا دو هجایی هستند. در این مرحله «واژگان درکی» کودک ۵ برابر «واژگان

۱- ریکتر (۱۹۷۵)

۲- تروارتن (۱۹۷۴)

تولیدی» است. یعنی کودکی که بتواند ۱۰ کلمه بگوید معنای ۵۰ کلمه را می‌فهمد. کودک در این مرحله نیز گفته‌های تک کلمه‌ای خود را با حرکات همراه می‌کند تا بهتر بتواند خواسته‌هایش را بیان و حالاتش را ابراز کند. استنباط کودکان در مراحل اولیه از کلمات با بزرگ‌سالان تفاوت دارد.

کودکان معمولاً از میان مجموعه ویژگی‌های ذی‌ربط یک مفهوم، فقط چند ویژگی را برمی‌گزینند. به‌طور مثال، کودک ۲ ساله چنان‌چه با دیدن یک سگ کلمه‌ی «هاپو» را می‌شنود، فقط به این توجه می‌کند که این حیوان حرکت می‌کند و چهار پا دارد. بعدها او این واژه را برای گربه، گاو و همه‌ی چهارپایان استفاده می‌کند. در این‌جا می‌گوییم او کلمه‌ی «هاپو» را بیش‌گستری کرده است. با افزایش سن کودک و افزایش معانی بیش‌تر به این واژه (صدای سگ، اندازه، فرم...)، کاربرد این واژه محدودتر می‌شود و کلمه‌ی «هاپو» را تنها برای سگ به کار می‌برد «کم‌گستری». معمولاً از ۳ تا ۴ سالگی از میزان بیش‌گستری کاسته می‌شود. تقریباً در ۱۸ تا ۲۴ ماهگی، هنگامی که واژگان گفتاری کودک به حدود ۵۰ کلمه رسید، عبارات او دو کلمه‌ای می‌شود (گفتار تلگرافی).

«بابا آمد» «کفش نیست». با این تغییر، جهشی در رشد کلامی کودک دیده می‌شود و تعداد لغات و عبارات او به شدت افزایش می‌یابد. در این مرحله، جملات کودکان شامل کلمات اصلی است. فعل، اسم و تعدادی صفت. جالب این‌که حتی در گفتار تلگرافی کودک، ترتیب درست کلمات حفظ می‌شود و کودک از همان ابتدا قواعد ساده‌ی دستور زبان را رعایت می‌کند. در مراحل بعدی، کودک با حروف تعریف و اضافه جملات خود را کامل‌تر می‌کند و در حدود دو و سه سالگی، جملات ساده‌ی چهار کلمه‌ای را به کار می‌برد و گفتارش سنجیده‌تر می‌شود و کم‌کم به سؤالاتی که با «چرا» آغاز می‌شود، جواب مناسب می‌دهد. گفتار کودکان ۴ و ۵ ساله، نمایانگر تسلط خوب آنان بر قواعد پیچیده‌ی دستور زبان و معناست. از این مرحله به بعد، کودکان می‌توانند جملات کامل و پیچیده و بزرگ‌سالانه را به کار برند و زبان به خودی خود برای کودک موضوعی می‌شود تا درباره‌ی آن فکر کند؛ آن را درک کند؛ با آن بازی کند و بالأخره افکارش را با آن بیان نماید و در نتیجه، در برقراری روابط اجتماعی‌اش مؤثرتر باشد.

نظریه‌های مختلف رشد زبان

نظریه‌های مختلفی در مورد چگونگی رشد زبان در کودکان ارائه شده است. تفاوت اصلی بین این نظریه‌ها بیش‌تر مربوط به نقش والدین و مربیان، محیط و بالأخره فرایندهای شناختی است که در کنار یادگیری زبان قرار دارد. این نظریه‌ها، از آن جهت ارزشمندند که اولاً، با کمک آن‌ها معیاری به دست می‌آید که در برنامه‌ریزی و تعیین محتوای آموزشی و ارزیابی انواع مختلف مواد و وسایل آموزشی قابل استفاده است، ثانیاً، به ما امکان می‌دهد تا کودک معینی را از نظر رشد شناختی با سایر کودکان مقایسه کنیم و محتوا و روش آموزشی خود را با سطح رشد فکری کودک در مرحله‌ی سنی معینی متناسب نماییم. در این بخش، به مهم‌ترین این نظریه‌ها اشاره می‌شود:

۱- نظریه‌ی رفتارگرایان: این گروه معتقدند وجود عامل تقویت‌کننده و مشاهده، سرمشق عوامل تعیین‌کننده مهمی برای رشد زبان هستند^۱. والدین یا دیگران در برابر تولید آواهای که شبیه به کلمات است پاداش می‌دهند و به همین ترتیب هنگامی که کودک جملات و یا کلمات را درست ادا می‌کند، کار آن‌ها مورد تشویق قرار می‌گیرد و تقویت می‌شوند. مثلاً کودک صدای «مَم» را بیان می‌کند و با شادمانی و توجه خاص مادر، مواجه می‌شود و یا احياناً چیزی را به عنوان پاداش دریافت می‌کند (تقویت). بعداً مادر همان صدا را به شکل اصلاح شده‌ای به کار می‌برد و کودک برای ادای کلیه «مامان» تقویت می‌شود. به همین ترتیب کلمات دو

کلمه‌ای را به کار می‌برد. و برحسب تقویتی که صورت می‌گیرد، تکرار می‌کند. منتقدین این نظریه می‌گویند، صرف عامل تقویت، رشد حیرت‌آور زبان را توجیه نمی‌کند زیرا چه بسا کودکان لغاتی را می‌گویند که قبلاً شنیده‌اند و ترکیب منحصر به فرد و خلاقانه‌ی کودک است. «دستم سوزید» به جای دستم سوخت، «گل کاشیدم» به جای گل کاشتم» و یا «گوشتوایی» به تبعیت از «نانوایی»، برای گوشت‌فروشی. بنابراین، درست است که تقلید از دیگران و مشاهده‌ی آنان در تولید زبان، مؤثر است ولی صرف تقلید گفته‌ی دیگران ابزار اصلی فراگیری زبان نیست.

۲- نظریه‌ی طرفداران ویگوتسکی^۱: به اعتقاد ویگوتسکی، رشد زبان نه به صورت تحول یک نیروی درونی بلکه نتیجه مناسبات کودک با محیط اطراف است. به عبارت دیگر، فرایند یادگیری زبان به این صورت است که بزرگسالان اشیاء را نام‌گذاری می‌کنند و در مورد آن صحبت می‌کنند. سپس به تدریج کودکان با بلوغ و تحریک ارتباطات اجتماعی، زبان را می‌آموزند و به همین ترتیب، از میزان کمک بزرگ‌ترها نیز کاسته می‌شود. به نظر ویگوتسکی دوره‌ی پیش از دبستان را باید مرحله‌ی رشد زبان کودک نامید، زیرا در این مرحله‌ی عملکردهای منظم و طرح‌های زبانی او رشد می‌کند.

چنانچه بزرگسال مدام کلمات کودک را حدس بزند و به جای تشویق و استفاده از کلام درست، غلط‌های او را تکرار و یا به او در بیان و یا جایگزینی کلمات کمک نکند، کودک هیچ انگیزه‌ای برای پیشبرد زبان خود فراتر از آنچه دارد پیدا نمی‌کند.

۳- نظریه‌ی شناختی و رشد: پیازه و پیروانش معتقدند که رشد شناختی فراگیری زبان را هدایت می‌کند و رشد زبان بستگی به رشد تفکر دارد و عکس آن صادق نیست. به نظر پیازه کودک، دانش خود را ابتدا از راه تجربیات حسی‌اش در محیط کسب می‌کند. برطبق این نظریه اولین کلمات کودک روی اعمال خودش متمرکز می‌شود و یا خودپسندانه است. کودکان در پایان مرحله‌ی حسی حرکتی (۱۸ ماهگی) قادرند در بازی و فکر کردن از نمادها استفاده کنند. آن‌ها یاد می‌گیرند که اشیاء ثابت دارند و توانایی تصورات خیالی را دارند، (چوب دستی اسب می‌شود و یک قطعه چوب تفنگ).

پیازه با مشاهده‌ی کودکان و تحلیل مشاهدات خود، به دو نوع تکلم اشاره می‌کند. «تکلم خود مرکزگرا»^۲ و «تکلم اجتماعی شده»^۳. در مراحل اولیه (۲ تا ۴ سالگی) تکلم کاملاً خود مرکزگرا است. کودک به هرچه می‌اندیشد آن را بیان می‌کند، حتی اگر برای دیگران بی‌معنا باشد. صحبت کردن برای او یک تجربه‌ی حسی حرکتی لذت‌بخش است.

اساسی‌ترین شکل تکلم خود مرکزگرا تکرار است. غان و غون می‌کند زیرا از گوش دادن به آن لذت می‌برد. غان و غون او با فعالیت‌های همراه است (عروسک‌بازی) و سیلاب‌های بی‌معنی یا کلماتی ساده را تکرار می‌کند و یا در سنین بالاتر کلمات و جملات دیگران را تکرار می‌کند و این نوع تکرار^۴، شاید هفته‌ها ادامه یابد. یک کودک، چه تنها باشد چه در جمع، با خودش حرف می‌زند تک‌گویی‌ها^۵. می‌توان در بازی‌های موازی، این نوع تک‌گویی‌ها را مشاهده کرد. با افزایش سن کودک و تماس بیشتر او با دیگران، در حدود ۵ و ۶ سالگی، تکلم اجتماعی ظاهر می‌شود. جهش از تکلم خود مرکزگرا به تکلم اجتماعی، نشان‌دهنده‌ی قدرت کودک برای درک مفاهیم پیش‌تر و تفکرات مجردتر است.

۴- نظریه‌ی نهادگرایان: در این دیدگاه فراگیری زبان، بر عوامل تعیین‌کننده‌ی فطری و زیست‌شناختی زبان تأکید دارد یعنی بر تأثیر «طبیعت»، به جای «تربیت».

۱ - Vigotskiy

۲ - Ego centric speech

۳ - Socialized speech

منظور تکلمی که در آن صداها و کلمات تکرار می‌شوند. در این نوع تکلم کودک صحبت خود یا شخص دیگری را به صورت انعکاسی Echolalia - ۴

۵ - Mono logues

تکرارکند.

نوام چامسکی^۱ که از طرفداران این نظریه است معتقد است که در مغز انسان مکانیزمی ذاتی وجود دارد که به فراگیری زبان اختصاص دارد. او نام این مکانیزم را «دستگاه فراگیری زبان» نامیده است.^۲ به نظر او فطری بودن مکانیزم زبان از آنجا ناشی می‌شود که روند تولید آوا همگانی و دارای نظم است. همه‌ی کودکان، صرف‌نظر از این‌که چه زبانی را می‌آموزند توالی یک‌سانی را می‌گذرانند. غان و غون کردن، گفتن اولین کلمه در یک‌سالگی، ترکیب دو کلمه‌ای در نیمه‌ی دوم سال دوم، تسلط بر قواعد دستوری زبان در ۴ تا ۵ سالگی و ... این نظریه بعدها به نام نظریه مادری بودن زبان معروف گشت. بر طبق این نظریه، کودکان با درونی کردن دستور زبان نزد خود، به تجسم چگونگی کارکرد زبان می‌پردازند و این روند، بدون این‌که کسی به کودک کمک کند و الگویی به آن‌ها بدهد، صورت می‌گیرد.

بعضی از نظریه‌پردازان این گروه معتقدند که برای فراگیری زبان «دوره‌ی حساسی» وجود دارد (۱۸ ماهگی) و بعد از این دوره فراگیری زبان دشوار است. مهاجران بزرگ‌سالی که زبان دوم را آغاز می‌کنند آن را، به دشواری و تقریباً با لهجه، ادا می‌کنند. در حالی که فرزندان آن‌ها، که به مرحله‌ی بزرگ‌سالی نرسیده‌اند زبان دوم را به سرعت و بدون لهجه حرف می‌زنند. با توجه به گویش‌های گوناگون و زبان رسمی کشور، که معیار و ملاک زبان آموزش و پرورش و اجتماع نیز هست، کودکان باید قبل از ورود به مدرسه با زبان رسمی آشنا شوند. در غیراین‌صورت مسئله‌ی دوزبانه بودن می‌تواند در طول تحصیل به کودکان لطمه وارد کند.

هرچند امروزه استفاده از رسانه‌های ارتباطی (رادیو و تلویزیون) تا حد زیادی کودکان مناطق دوزبانه را با زبان رسمی آشنا کرده است، لیکن این یادگیری کافی نیست و افت تحصیلی در پایه‌ی اول دبستان مؤید این مطلب است. علاوه بر این، امروزه آموزش زبان‌های خارجی نیز از جمله مسائلی است که خانواده‌ها بر آن تأکید دارند و آموزش زبان خارجی در مراکز پیش از دبستان گواه بر آن است. از این‌رو، اشاره به آموزش زبان دوم کاملاً ضروری است.

دوزبانگی

از موضوعات عمده‌ای که امروزه با آن روبه‌رو هستیم مسئله‌ی «دوزبانگی» است، که قبل از هر چیز باید تعریف شود. انواع دوزبانگی می‌تواند از طریق روش‌های «دوزبانه شدن فرد» تعریف شود:

۱- زبان دوم را کودک همزمان با یادگیری زبان اول، با فاصله‌ای کم و بیش، اما در دوران کودکی بیاموزد. تحقیقات نشان داده است که در چنین صورتی هر دو زبان را به همان شیوه‌ای که هریک از آن‌ها را فرامی‌گرفت می‌آموزد. او قادر می‌شود با هر دوی آن‌ها بیندیشد و صحبت کند.

۲- کودک در خانواده تک‌زبانه رشد می‌کند و هنگام شروع مدرسه یا آموزش رسمی، با زبان دومی روبه‌رو می‌شود. زبان دوم زبان رسمی جامعه است.

کودک زبان دوم را خواهد آموخت. اما به سبب شرایط اجتماعی خاصی که در استفاده از دو زبان به وجود می‌آید، غیر متوازن خواهد ماند، یعنی کودک زبان مادری را برای موارد مشخصی یا مقاصد روزانه خود حفظ می‌کند و از زبان رسمی برای روابط اجتماعی استفاده خواهد کرد.

۳- کسب خودبه‌خودی زبان دوم، بعد از دوران کودکی: در چنین حالتی تماس با جامعه الزاماً فرد را مجبور به آموزش زبان دوم می‌کند، زیرا تماس دائم با محیط و جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند زبان دوم را به او تحمیل کرده است و بیشتر به صورت

۱ - Chomsky

۲ - Language Acquisition Device (LAD)

محاوره و برنامه‌های روزمره است.

۴- کسب آکادمیک زبان دوم، بعد از دوران کودکی: در این جا فرد به کسب زبان دوم، به صورت آکادمیک می‌پردازد و با ساختار زبان و فهم لغات نوشته شده کاملاً و در حد مطلوبی برخوردار است.

برای فراگیری زبان دوم سه راه وجود دارد:

۱- در همان زمانی که زبان اول آموخته می‌شود؛

۲- پس از زبان اول، به وسیله‌ی یک فرایند اختیاری؛

۳- پس از زبان اول، به وسیله‌ی یک فرایند آکادمیک.

زمانی که کودک در خانواده‌های دوزبانه همزمان با یادگیری زبان اول، با فاصله‌ای کم و بیش در دوران کودکی زبان دوم را بیاموزد، هر دو زبان را به همان راحتی که زبان اول را آموخته است خواهد آموخت. او قادر است با هر دو زبان صحبت کند و بیندیشد.

یادآوری این نکته مهم است که از ابتدای سه‌سالگی، کودک قادر است دو سیستم زبانی را به‌طور همزمان توسعه دهد و زمانی که به سن مدرسه رسید برای آموزش زبان رسمی کاملاً آماده است. گاهی کودک دو زبان متفاوت را می‌شنود اما تماس و ارتباط او با یکی از زبان‌ها بیش‌تر است. در چنین حالتی زبان دوم نسبت به زبان اول در مرحله‌ی دیرتری آموخته می‌شود. مثلاً در خانه به زبان مادری صحبت می‌کند و در مهدکودک برای ارتباط با سایر کودکان و یا مربی با زبان دومی برخورد می‌کند. در چنین حالتی زبان دوم زمانی بهتر آموخته می‌شود، که زبان اول به‌طور ثابتی تحکیم یافته باشد، هرچند، امکان تداخل بین دو زبان وجود دارد. اما میل به برقراری ارتباط کلامی با همبازی‌ها و اطرافیان فرد را وادار می‌کند که سریع و مؤثر زبان دوم را فراگیرد.

در حالت سوم، که باز هم فراگیری زبان اول صورت می‌گیرد، فرایند یادگیری زبان دوم براساس قانون و قواعد زبان است، که بیش‌تر بر زمینه‌ی گرامری و دستوری تأکید دارد. این حالت، از نظر کسب مهارت قابل توجه است اما از جهت انگیزشی، قدرت و نیاز قبلی را ندارد.

با توجه به مطالب فوق در زمینه‌ی آموزش زبان دوم، به چند نکته‌ی اساسی باید توجه داشت:

- متناسب‌ترین سن برای آموزش زبان به‌طور کلی پیش از دبستان است.

- فراگیری زبان دوم در اوان کودکی مبتنی بر زیربنای زبان اول است. هرچه این زیربنا مستحکم‌تر باشد فراگیری زبان دوم آسان‌تر است.

- به‌کاربردن زبان مادری کودک در مراحل اول فرایند آموزشی و برای ادامه و گسترش آن تأکید می‌شود. (خلاصه‌ی قصه به

زبان مادری گفته شود و یا گاهی فعلی و یا صفتی به زبان مادری تکرار شود).

- در دوره‌های پیش از دبستان به فعالیت‌های زبانی کودکان توجه خاص شود.

- تا حد امکان سعی شود علاوه بر تنوع فعالیت‌ها، کودکان گنجینه‌ی لغاتشان افزایش یابد.

- به سؤالات کودکان به‌طور کامل پاسخ دهید و از پاسخ کوتاه اجتناب کنید.

- نسبت به جملات و کلمات کودکان بازخورد خوبی نشان دهید.

- حتی الامکان موضوعات و مفاهیم موردنظر را در قالب جمله‌های گوناگون تکرار کنید.

با توجه به نتایج تحقیقات و نظریه‌های مختلف در زمینه‌ی نحوه‌ی آموختن زبان و تفاوت‌های موجود در آن، در هر حال زبان

واسطه‌ی بین فکر و عمل است. زبان گذرگاهی است که فکر آدمی را به عمل او ارتباط می‌دهد و وسیله‌ای است برای ارتباط با دیگران.

مهم‌تر از همه این که کودکان، زبان را در پایگاه اجتماعی (خانواده، مهدکودک، مدرسه و ...) می‌آموزند. بنابراین، باید به عوامل رشد زبان و زبان‌آموزی کودکان توجه خاص نمود.

نکاتی که والدین و مربیان باید بدانند

- نوزادان نیاز به شنیدن کلام دارند. با آن‌ها حرف بزنید و برایشان لالایی بخوانید.
- از ده ماهگی، خواندن برای کودکان را با استفاده از کتاب‌های مصور، کتاب‌های پارچه‌ای و تصاویر اشیای محسوس، که در اطراف او است شروع کنید.
- شما می‌توانید با کشیدن و یا بریدن تصاویر قابل شناسایی از مجلات و روزنامه‌ها و چسباندن آن‌ها روی مقوا برای کودکان کتاب مصور تهیه کنید و با نشان دادن آن تصاویر در مورد آن‌ها صحبت کنید.
- کودکان را تشویق به صحبت کردن کنید. کلمات آن‌ها را تصحیح کنید و لغاتی را که نادرست تلفظ می‌کنند، هرگز تکرار نکنید.
- پاسخ کودکان را به صورت جملات کامل ادا کنید و هرگز تلگرافی به او پاسخ ندهید.
- محلی را برای کتاب‌خوانی اختصاص دهید و از همان ابتدا کتاب‌ها را از سایر وسایل بازی او جدا کنید.
- برای کودکان یک کتابخانه درست کنید. یک جعبه‌ی خالی، یا یک چمدان بی‌استفاده می‌تواند کتابخانه‌ی اختصاصی کودک باشد.
- زمان معینی را برای کتاب‌خوانی یا قصه‌گویی مشخص کنید و به هر دلیلی، زمان را تغییر ندهید.
- به کودکان کتاب هدیه کنید و او را برای خرید کتاب به کتاب‌فروشی‌ها ببرید.
- قبل از خواندن کتاب برای کودکان، آن را با صدای بلند برای خودتان بخوانید تا بتوانید کلمات را بهتر ادا کنید و احساس را القا نمایید.
- برای کودکان، با توجه به سنشان کتاب‌های متنوع (شعر، قصه، داستان) بخوانید.
- کودکان شنیدن و یا خواندن قصه‌ها و داستان‌های تکراری را دوست دارند. پس خواندن دوباره و یا چندباره را از آن‌ها دریغ نکنید.
- بعد از خواندن کتاب و یا گفتن قصه، هرگز پیام‌های کتاب را مستقیماً از او نپرسید، بلکه با او درباره شخصیت‌ها، قهرمان‌ها و حوادث صحبت کنید و نظر او را بپرسید. «اگر به جای آن شخصیت بود چه می‌کرد؟ یا چرا چنین شد؟»
- به کودک فرصت بدهید تا کتاب را نگاه کند و تصاویر را ببیند و در مورد آن صحبت و یا سؤال کند.
- کتاب‌های مورد علاقه‌ی کودک را شناسایی کنید و با توجه به علاقه او، کتاب معرفی کنید.
- او را تشویق کنید که برای یافتن پاسخ و یا راه حل مناسب، در کتاب‌های مرجع جست‌وجو کند.
- پس از کتاب‌خوانی و یا قصه‌گویی به او مداد و کاغذ بدهید تا نقاشی کند و یا کاردستی مناسبی بسازد.
- تعدادی نوار قصه برای او بخرید و قبل از این که او به تنهایی به آن گوش کند با او به قصه گوش دهید و سؤالات او را پاسخ دهید و یا نکات مبهم را روشن کنید.
- به او فرصت دهید تا در نقش قهرمانان کتاب ظاهر شود و احساس آن‌ها را بیان کند.
- به کودکان اجازه دهید کتاب‌های مورد علاقه‌شان را به مهدکودک ببرند.
- آن‌ها را تشویق کنید تا برای شما و دیگران قصه بگویند و یا براساس تصاویر کتاب، داستان را تعریف کنند.

– به دقت به سؤالات و صحبت‌های او گوش دهید. این پرسش و پاسخ‌ها، به ایجاد نوعی سازگاری بین والدین و کودک می‌انجامد.
– با توجه به محل سکونت، نزدیک‌ترین کتابخانه‌ی عمومی کودکان را شناسایی و کودک را عضو کتابخانه کنید.
– برای دیدن برنامه‌های تلویزیون جدولی تهیه کنید تا فرصت کتاب‌خوانی را از دست ندهد.
و بالأخره خودتان کتاب بخوانید، زیرا فرزندان والدین کتاب‌خوان به کتاب‌خوانی علاقه‌ی بسیار دارند و این گروه از کودکان، از نظر بلوغ حسی و اجتماعی و موفقیت‌های عمومی در مدرسه، در سطح پیشرفته‌تری قرار می‌گیرند.

چگونه می‌توان مهارت‌های کلامی کودکان را توسعه داد؟

هرچند تقلید و مدل‌سازی از عوامل اصلی رشد زبان است اما این بدان معنا نیست که دریافت پیام‌های کلامی برای زبان‌آموزی کافی است. کودکان صحبت کردن را با صحبت کردن می‌آموزند و در این راه باید به سایر جنبه‌های یادگیری زبان، یعنی گوش کردن و آمادگی برای خواندن و نوشتن نیز توجه شود، زیرا هر یک به نوبه‌ی خود در رشد مهارت‌های کلامی سهم دارند.
صحبت کردن: یعنی پیشرفت در روانی کلام که نیاز به لغات جدید دارد.
گوش کردن: آموزش توجه به مکالمات و مفاهیم و قدرت تشخیص بین صداها
آمادگی برای خواندن: تشخیص حروف و صدا، اعداد، نمادهای دیداری و دنبال کردن مراحل داستان‌ها و توسعه‌ی مهارت‌های ادراکی.

آمادگی برای نوشتن: توسعه‌ی مهارت‌های حرکتی و آشنایی با نوشتن

این آمادگی، با توجه به نظام آموزش و پرورش کشور، بیش‌تر در مدارس باید صورت گیرد و فعالیت‌ها، در مراکز پیش از دبستان، بیش‌تر به‌نحوی در دست گرفتن مداد، تطابق چشم و دست، تمرین برای کسب مهارت کشیدن از راست به چپ و نیز آشنایی و تشخیص صدای حروف، متمرکز می‌شوند.

مربی با تجربه‌ای که به اهمیت زبان‌آموزی واقف باشد با برنامه‌ریزی درست باید فضا و محیط مناسبی برای اجرای فعالیت‌های زبان‌آموزی فراهم سازد. مربی می‌تواند، ضمن حضور و غیاب و بحث‌های متداول اولیه، از نمودارهای تصویری آب و هوا و کارهای روزانه‌ای که باید صورت گیرد (مثل آب دادن به گل‌دان‌ها، تقسیم مدادها، جمع‌آوری وسایل، توزیع لوازم بازی و...) استفاده کند. معمولاً این فعالیت‌ها فهرست شده‌اند و روی مقوایی نوشته شده است. کودک با شنیدن نوع فعالیت و دیدن معادل تصویری آن با کلمات نیز آشنا می‌شود. این مسئله، در مورد سایر فعالیت‌های هنری نیز صادق است. علاوه بر این، زمان غذای نیم‌روزی و یا برنامه‌ی ناهار، نشان دادن تصاویر و گفتن کلمه‌ی آن، هریک به کودک فرصت می‌دهد تا مهارت کلامی بیش‌تری کسب کند. بنابراین، مربیان باید:

- از تصاویر مختلفی که مدام در حال تغییر باشد استفاده نمایند.
- علایم گوناگونی را برای نام‌گذاری کودکان و اشیا به‌کار گیرند.
- با زدن برچسب بر روی اشیا، آن‌ها را طبقه‌بندی کنند.
- از چارت‌های گوناگونی چون حضور و غیاب و آب و هوا بهره گیرند.
- کتابخانه‌ای در کلاس تهیه کنند. این کتابخانه می‌تواند یک سبد و یک طناب برای آویختن کتاب‌ها باشد.
- کتاب‌های مناسبی را در زمینه‌های مختلف تدارک ببینند.

فعالیت‌های مناسب برای صحبت کردن

زبان، فنی‌ترین و متنوع‌ترین شکل بیان است. صحبت کردن را کودکان از خانواده و مراکزی مثل مهدکودک می‌آموزند. کودکان تا قبل از ورود به دبستان، در مدت ۴ تا ۵ سال، به فراگیری مهارت گفتن می‌پردازند و به نظام زبان فارسی مسلط می‌شوند. در این بخش فعالیت‌هایی برای تمرین صحبت کردن طراحی شده است که اساساً هدف آن‌ها یاد دادن نظام زبان فارسی نیست. بلکه منظور آموزش مهارت‌های اساسی کاربرد گفتار (استفاده از کلمه و جمله متناسب، صحبت کردن با صدای بلند و رسا، استفاده از واژه‌های درست و کاربرد واضح و مشخص) است. بنابراین، بعضی از فعالیت‌ها شامل نام‌گذاری و شناخت است و بعضی به کودک کمک می‌کند تا الگوهای سخن‌گویی خود را از طریق توصیف و تشریح اشیا یا تجارب توسعه دهد.

● فعالیت ۱

هدف: درک کردن، صحبت کردن درباره افعال

وسایل لازم: تصاویری که در آن عملی به نمایش گذاشته شده باشد انتخاب و روی مقوا چسبانده شود.

مراحل اجرا

- ۱- تصویر را به کودکان نشان دهید و از آن‌ها بخواهید:
نگاه کنند و بگویند در این تصویر چه اتفاقی افتاده است؟
- ۲- از کودکان بخواهید آن‌چه را در تصویر می‌بینند تعریف کنند و بگویند «چه اتفاقی افتاده است»؟
- ۳- از آن‌ها بخواهید تا بگویند قبل از این عمل چه فعلیتی صورت می‌گرفته است؟ یا بعد از این عمل چه کاری باید صورت گیرد؟
- ۴- پاسخ‌های کودکان را بنویسید و بعد برایشان بخوانید.
- ۵- تک‌تک کودکان را تشویق کنید که جملات کودکان دیگر را تکرار کنند. گاهی اوقات، کودکان براساس تصاویر داستان‌های گوناگونی می‌سازند.

نکات قابل توجه:

- این فعالیت بهتر است در گروه‌های کوچک اجرا شود. به‌خصوص، برای کودکانی که به صحبت کردن در گروه بزرگ رغبتی ندارند. حتی می‌توانید این فعالیت را به صورت انفرادی اجرا کنید.
- قبل از اجرای فعالیت برای آن‌ها مثال بزنید.
- این فعالیت‌ها را می‌توانید به اجرا درآورید. از کودک بخواهید عملی را که در تصویر می‌بیند نمایش دهد.
- گاهی برای هر تصویر می‌توانید سرودی بخوانید یا قصه‌ای بگویید.
- برای اجراهای بعدی، تصاویر را در یک پاکت بایگانی کنید.

● فعالیت ۲

هدف: به‌کار بردن جملات کامل برای توضیح یک شیئی

وسایل لازم: اشیای گوناگون مثل توپ قرمز، گچ زرد، مکعب سیاه، خمیربازی سبز.

مراحل اجرا:

- ۱- یکی از اشیا را بردارید و یک جمله کامل در مورد آن بسازید. به‌طور مثال: این یک توپ قرمز است.
- ۲- از بچه‌ها بخواهید به سؤال شما پاسخ کامل بدهند، به‌طور مثال:

معلم: این چه هست؟

کودکان: این یک توپ قرمز است.

۳- همین پرسش را در مورد اشیای دیگر نیز به کار ببرید.

۴- وقتی کودکان با روش پاسخ‌گویی کاملاً آشنا شدند، صفت‌های توصیفی را زیاد کنید.

معلم: این توپ گرد و قرمز است. این چی هست؟

کودکان: این یک توپ گرد و قرمز است.

با گچ زرد کوچک چه می‌توانیم بکشیم. با گچ زرد کوچک یک بادکنک زرد بزرگ می‌توان کشید.

نکات قابل توجه:

– باید به این نکته توجه شود که یادگیری استفاده از جملات کامل، به این مسئله بستگی دارد که اطرافیان کودک، جملات را

به‌طور کامل استفاده کنند. به‌طور مثال، به‌جای گفتن «بیا نهار»، باید گفت «ناهار حاضر است بیا نهار بخوریم»

● فعالیت ۳

هدف: شناخت و توصیف یک شیئی

وسایل لازم: تصاویری در مورد انواع غذاها، حیوانات، وسایل نقلیه و اسباب‌بازی‌ها تهیه کنید و روی مقوا بچسبانید.

مراحل اجرا:

۱- فعالیت را با بازی «من یک رازی دارم» شروع کنید.

۲- تصاویر را از ابتدا به کودک نشان ندهید.

۳- تصویری را انتخاب کنید و، پشت‌رو، روی میز و یا تخته قرار دهید.

سپس نشانه‌هایی از تصویر را بگویید. به‌طور مثال، چنان‌چه تصویر زرافه را از میان تصاویر حیوانات انتخاب کرده‌اید، بگویید

این حیوان دارای گردن درازی است.

۴- به کودکان فرصت بدهید تا حدس بزنند.

۵- چنان‌چه کودک حدس زد تصویر را به او بدهید.

۶- وقتی که همه‌ی تصاویر بین کودکان تقسیم شد، به آن‌ها فرصت دهید که هر یک نشانه‌ای از تصویر خود را بگویند تا دیگران

حدس بزنند.

۷- بچه‌ها را تشویق کنید تا حدسیات خود را به‌صورت جملات کاملی بیان کنند.

نکات قابل توجه:

– می‌توانید از صدای حیوانات یا وسایل نقلیه برای نشانه استفاده کنید.

– برای کودکانی که خزانه‌ی لغات محدودی دارند، تصاویر طبقه‌بندی شده از یک موضوع را به کار ببرید. به‌طور مثال،

حیوانات یا وسایل نقلیه. سپس نشانه‌هایی از تصویر به آن‌ها بدهید (تا راحت‌تر حدس بزنند). برای کودکان بزرگ‌تر با دامنه‌ی لغات

وسیع‌تر، می‌توان از تصاویری که تا به حال ندیده‌اند استفاده کرد.

● فعالیت ۴

هدف: به کار بردن یک جمله‌ی کامل برای توصیف یک فعالیت

وسایل لازم: تعدادی تصویر را که هریک گویای یک فعالیت در مهد کودک یا مکان دیگر باشد، از مجلات ببرید و روی مقوا بچسبانید. در زیر تصویر، جای خالی برای نوشتن بگذارید.

مراحل اجرا:

۱- تصاویر را روی تخته یا تابلوی ماهوتی بچسبانید و به کودکان فرصت دهید که آن‌ها را ببینند.
۲- تصویری را بردارید و از بچه‌ها بپرسید که چه می‌بینند؟ و از آن‌ها بخواهید دیده‌هایشان را به گونه‌ای بگویند که شما بنویسید؟

۳- از دیگر بچه‌ها بخواهید چنانچه نکته‌ای بیان نشده است، آن را شرح دهند.

۴- به همین ترتیب سایر تصاویر را نشان دهید و جملات ناقص آن‌ها را کامل و تلفظ غلط آن‌ها را تصحیح کنید.

۵- کودکان را تشویق کنید که برای تصاویر داستان بسازند.

۶- برای اجراهای بعدی تصاویر را در پاکت، بایگانی کنید.

به مجموعه شما باید تصویرهای جدید افزوده شود. تصاویر باید بزرگ باشد تا کودک آن را خوب ببیند. از این فعالیت، می‌توان برای کودکانی که رغبتی به صحبت کردن در جمع ندارند، به‌طور انفرادی استفاده کرد.

نکات قابل توجه:

- جملات بچه‌ها را برایشان بخوانید و از آن‌ها بخواهید آن را تکرار کنند. کودک به مرور یاد می‌گیرد که بین گفتن و نوشتن ارتباط وجود دارد.

- مجموعه‌ی تصاویر خود را افزایش دهید.

- تصویر باید روشن و واضح و با توجه به تعداد کودکان و گروه شما بزرگ باشد.

● فعالیت ۵

هدف: شناخت رنگ و یادگیری اسم رنگ‌ها

وسایل لازم: کاغذ روغنی در سه رنگ قرمز، آبی و زرد (به‌صورت نوارهایی با طول ۱۵ و عرض ۳ سانتی‌متر)، چسب مایع، قلم مو باریک، ظروف پلاستیکی برای ریختن چسب^۱.

مراحل اجرا:

۱- به هر کودک به تعداد ۱۰ نوار از رنگ‌های مختلف بدهید.

۲- به کودک بیاموزید که چگونه با این کاغذها زنجیر درست کند.

۳- پس از آماده شدن زنجیرهای ۱۰ حلقه‌ای کودکان، تمرین برای اسم رنگ‌ها را شروع کنید.

۴- یک نوار مثلاً قرمز انتخاب کنید و با نشان دادن آن به کودکان، از آن‌ها بخواهید تا طبقه‌ی قرمز خودشان را پیدا کنند.

۵- اسم رنگ را دوباره بگویید و از کودکان بخواهید نام رنگ را تکرار کنند.

۶- نوار دیگری با رنگ قرمز بردارید و از کودکان بخواهید نام آن را بگویند.

۷- این فعالیت را با سایر رنگ‌ها ادامه دهید.

۸- از بچه‌ها بخواهید تعداد رنگ‌های قرمز یا آبی زنجیر خود را بشمارند.

۱- برای این منظور، از درهای فلزی و یا پلاستیکی شیشه‌ها نیز می‌توان استفاده کرد.

۹- با دادن نوارهای دیگر، می‌توانید آن‌ها را تشویق به ساخت زنجیر تک رنگ و یا دو رنگ نمایید.
نکات قابل توجه:

- می‌توانید فعالیت را با رنگ‌هایی که کودک نمی‌شناسد ادامه دهید.
- دقت کنید تا همه‌ی بچه‌ها نام رنگ‌ها را بگویند و آن را تشخیص دهند.
- در مورد کودکانی که در شناخت رنگ مشکل دارند با مشاور مرکز صحبت کنید.
- قصه‌هایی در مورد رنگ‌ها، قوس و قزح، و ترکیب رنگ‌ها انتخاب و پس از گفتن قصه، کودکان را تشویق کنید که عملاً آن را اجرا کنند.

● فعالیت ۶

هدف: نام‌گذاری و توصیف اشیای مفرد و جمع
وسایل لازم: تعدادی تصویر (ماشین، مداد، ماهی، توپ)، از هر تصویر چند عدد، مقداری گیره به تعداد ماهی‌ها، یک چوب بلند، مقداری نخ، یک قطعه آهن‌ربا و یک تشت کوچک.

مراحل اجرا:

- ۱- تصاویر گوناگون را، که روی مقوا چسبیده و بریده شده است، به کودکان بدهید تا رنگ کنند.
- ۲- گیره‌ها را به تصاویر وصل کنید.
- ۳- نخ را به چوب وصل کنید و آهن‌ربا را به سر دیگر نخ ببندید.
- ۴- تصاویر را درون ظرف قرار دهید.
- ۵- به کودکان فرصت دهید که هریک ماهی‌گیری کنند. تصاویر به قلاب گرفته را هریک نزد خود نگاه دارند.
- ۶- بعد از یک دور بازی، هریک باید بگویند که چه چیزهایی به دست آورده‌اند؛ مثلاً بگویند «من یک ماشین دارم» یا ۲ تا ماهی دارم.

۷- از کودک بخواهید با یک جمله آن‌چه را که به دست آورده است، توصیف کند؛ مثلاً: «من یک ماهی دارم که قرمز است» یا «یک ماشین که آبی است» و به همین ترتیب «ماهی‌های من قرمز هستند» و یا «ماشین‌های من آبی هستند».

نکات قابل توجه:

- اشیای منفرد و جمع را در کلاس به کودکان نشان دهید.
- در مورد اعضای بدنشان (مفرد و جمع) صحبت کنید. دست‌ها، پاها، چشم‌ها، سر، بینی، دهان و از آن‌ها بخواهید برای کار هریک جمله‌ای بسازند.

فعالیت‌های مربوط به استفاده از مفاهیم و لغات جدید

● فعالیت ۷

هدف: آموزش اعضای بدن

وسایل لازم: به تعداد کودکان کاغذهای بزرگ برش یا صفحات روزنامه، ماژیک نرگ پهن مشکی، چند عدد رنگ گواش، چند عدد قلم مو ضخیم و قیچی.

مراحل اجرا:

۱- بحث را پیرامون بدن شروع کنید و بگویید:

بچه‌ها، کی از بین شما می‌داند که کلمه‌ی «بدن» یعنی چه؟ علی‌شما بدن دارید؟ پروانه شما چه طور؟ ... اعضای بدن ما را نام ببرید. دست‌ها؟ با دست‌ها چه می‌کنیم؟ و به همین ترتیب بحث را با حرکات ادامه دهید.

۲- یک کاغذ را روی زمین پهن کنید و از کودکی بخواهید روی کاغذ بخوابد و شما دورش را با ماژیک خط بکشید. در حال کشیدن، قسمت‌های مختلف بدن و چپ و راست را نام ببرید. «من در حال کشیدن سر هستم. حالا پای راست، بعد ...» سپس طرح‌ها را به کودک بدهید تا آن را با رنگ نقاشی کند (موی سر، اجزای صورت و بالأخره لباس برای تن کودک). اسم کودکان را زیر طرح بدنشان بنویسید.

۳- به کودکان فرصت دهید تا هریک طرح دیگری را بکشند و سپس آن را رنگ‌آمیزی کنند و ببرند.

۴- می‌توانید تصاویر را به دیوار وصل یا به وسیله‌ی گیره به نخ‌ی آویزان کنید.

۵- اشعار مناسب برای اعضای بدن را انتخاب کنید و با کودکان بخوانید.

۶- هرازگاهی از کلمات ناآشنا تر نیز استفاده کنید. آرنج، پاشنه‌ی پا، کتف و غیره

نکات قابل توجه:

- بچه‌ها بسیار دوست دارند که مربیان‌شان در تجارب یادگیری آن‌ها شرکت داشته باشند.

- اجازه دهید بچه‌ها طرح شما را هم بکشند.

- در ضمن کار، فعالیت‌های حرکتی را فراموش نکنید. به‌طورمثال دست‌هایتان را حرکت دهید. پای راست را بالا ببرید،

گردنتان را بلرزانید و ... (می‌توانید از ترانه‌های کودکان‌های مربوط به این مفاهیم نیز استفاده کنید).

- می‌توانید دو طرح (یک دختر و یک پسر) را بکشید و پس از نقاشی روی مقوا بچسبانید. سپس آن را چند قطعه کنید (جدا

کردن سر، تنه، دست و پا) و از کودکان بخواهید پازل بدن‌ها را کامل کنند.

- چنان‌چه طرح‌های بدن کودکان را، پس از نقاشی کردن، روی مقوای کلفت چسبانید، با قرار دادن پایه‌ای در پشت آن‌ها،

نمایشگاهی از تصاویر بچه‌ها را برگزار نمایید. یا به‌عنوان دکور از این تصاویر برای جشن‌ها و برنامه‌های بازدید والدین استفاده کنید.

- می‌توانید با جمع‌آوری تصاویری از افراد، در حین انجام کار، مجموعه‌ای تهیه کنید. تصاویر را روی مقوا بچسبانید و

درباره‌ی حالت تصاویر، احساس آن‌ها و نیز اعمال‌شان، از کودک سؤال کنید.

- این قبیل فعالیت‌ها را با حرکات بدون کلام (پانتومیم) نیز می‌توانید به اجرا درآوردید و کودک را تشویق کنید که حالت و یا

حرکت شما و یا دیگران را حدس بزند.

فعالیت‌های شنیداری (گوش کردن)

ما معمولاً در اوقات مختلف با انگیزه‌های متفاوتی گوش می‌دهیم. در واقع میزان دقت و توجه ما در نوع شنیدن ما اثر

می‌گذارد. بر همین اساس، برای شنیدن می‌توان چهار سطح قایل شد.

شنیدن حائشیه‌ای (منفی): به شعر، ترانه، قصه و حرف‌های دیگران گوش می‌کنیم، بدون آن‌که الزاماً آن پیام‌ها برای ما باشد و

یا معنی تمام لغات را بفهمیم. معمولاً در این نوع گوش دادن شنونده در حین اجرای کاری، گه‌گاه به‌طور انتخابی، به قسمتی از

صحبت‌ها گوش می‌دهد. ولی اجرای کار برایش مهم‌تر از چیزی است که می‌شنود.

شنیدن التذادی (گوش دادن فعال): شنونده نسبت به تغییرات صدا، اوج، فرود و ویژگی‌های دیگر «شنیده‌ها» عکس‌العمل نشان می‌دهد. به طوری که آن را دنبال می‌کند و یا به آن پاسخ می‌دهد. در این حالت شنونده به طور تصادفی نسبت به آنچه می‌شنود حساس می‌شود و گاهی آن‌چه گوینده در مقابلش باشد، با تغییری که در نگاه شنونده می‌بیند و یا حرکتی در تأیید، مثل تکان دادن سر، صحبت را ادامه می‌دهد.

شنیدن دقیق: شنونده نسبت به کلمات، قصه‌ها و سایر تجارب شنیداری، عکس‌العمل‌های هیجانی و خلاق نشان می‌دهد. شنیدن تحلیلی: شنونده آن‌چه را که می‌شنود ارزش‌یابی، طبقه‌بندی و تجزیه و تحلیل می‌کند. در واقع شنونده با دقت کامل گوش می‌دهد.

معمولاً در یک محیط طبیعی، کودکان به گوش دادن‌های حاشیه‌ای می‌پردازند. در دوره‌های پیش از دبستان و دبستان، هدف اصلی شنیدن التذادی و دقیق است، که در این زمینه فعالیت‌هایی پیش‌نهاد می‌شود. این فعالیت‌ها به گونه‌ای طراحی شده‌اند تا توجه کودکان به کلمات و صحبت کردن دیگران جلب شود. تا به این وسیله، آن‌ها به تفاوت صدا و تغییرات آن در محیط زندگیشان توجه می‌کنند و عکس‌العمل نشان دهند. هرچند در فصل چهارم در این زمینه صحبت شده است، اما نظر به اهمیت «گوش دادن» مجدداً فعالیت‌هایی پیش‌نهاد می‌شود.

● فعالیت ۱

هدف: تشخیص صدا

وسایل لازم: یک جعبه‌ی دردار، تعدادی شیئی مثل زنگوله، جفجغه، سوت، کاغذ (برای پاره کردن)، کاغذ سنباده، بوق یا

شیپور

مراحل اجرا:

- ۱- نکات زیر را برای کودکان توضیح دهید.
 - ما می‌خواهیم یک بازی برای گوش دادن اجرا کنیم.
 - چه موقعی ما می‌شنویم و چه می‌شنویم. وقتی صدایی باشد، صداها را محیط را چگونه می‌شنویم.
 - گوشه‌ایتان را محکم بگیرید و حالا گوش کنید، چه قدر می‌شنوید؟
 - من جعبه‌ای دارم با اشیای مختلف درونش که تولید صدا می‌کند. حدس بزنید صدایی که شنیدید صدای چیست؟ حالا چشم‌هایتان را ببندید و فقط گوش دهید.
- ۲- با یکی از اشیاء، صدا تولید کنید و از کودکان سؤال کنید که صدای چیست؟
- ۳- از تک‌تک بچه‌ها سؤال کنید (می‌توانید بین بچه‌ها راه بروید و نزدیک گوش هریک صدا را تولید کنید).
- ۴- سپس می‌توانید دو شیئی را باهم به صدا درآوردید تا حدس بزنند یا اشیای هم‌صدا را تشخیص بدهند.
- ۵- بعد از شناسایی و تشخیص صدا، ابزار را به کودکان بدهید تا هریک آن را شخصاً تجربه کنند و یا برای خواندن یک سرود شما را همراهی نمایند.

● فعالیت ۲

هدف: شنیدن صدا و تکرار آن‌ها

و وسایل لازم: تعدادی شیئی که تولید صدا کند (زنگوله، دایره، جفجغه، کاغذ سنباده، زنگ، کاغذ، تعدادی آجر چوبی^۱) برای

کوبیدن به هم

مراحل اجرا:

- ۱- سه شیئی را روی میز بگذارید.
 - ۲- شیئی را بردارید و از کودکان پرسید چیست؟ و چه کاربردی دارد؟
 - ۳- اجازه بدهید کودکان آن را لمس کنند. همین کار را با سایر اشیا اجرا کنید.
 - ۴- فعالیت را این چنین شروع کنید.
- می خواهیم سه نوع صدا تولید کنیم. اول جفجغه را تکان می دهیم، بعد زنگ را به صدا درمی آوریم و بالآخره کاغذ را پاره می کنیم.
- اول چه صدایی شنیدید؟ بعداً چه صدایی شنیدید.
- ۵- مثال دیگری را مطرح کنید.
 - ۶- از بچه ها بخواهید چشم هایشان را ببندند. همان فعالیت ها را تکرار کنید.
 - ۷- می توانید چند شیء دیگر نیز به مجموعه تان بیفزایید و از کودکان بخواهید آن ها را تشخیص دهند که اول چه بوده و بعد و بعد ...
- ۸- از بچه ها بخواهید خودشان با حرکات بدن صدا تولید کنند. دست زدن، کوبیدن، داد زدن، پاشنه ی پا را به هم زدن، تیک تیک کردن و از بچه های دیگر بخواهید آن صداها را تکرار کنند.
- می توانید از ابزارهای ساده ی موسیقی، مثل دو قطعه چوب، سنج و طبل، استفاده کنید.

● فعالیت ۳

هدف: حدس زدن صدای اشیا

وسایل لازم: تصویر تعدادی شیء صدادار، مقوا، چسب و قیچی

مراحل اجرا:

- ۱- تصاویر را جداگانه روی مقوا بچسبانید.
 - ۲- کارت ها را به حالت پشت رو، روی میز قرار دهید تا هرکودک یک کارت بردارد.
- ابتدا خودتان یک کارت بردارید و با توجه به تصویر، صدای آن را نمایش دهید و از بچه ها بخواهید حدس بزنند که صدای چیست؟
- ۳- از بچه ها بخواهید که هر یک با نمایش صدای تصویری که در اختیار دارند، دیگران را تشویق کنند که حدس بزنند.
 - ۴- پس از حدس زدن، تصویر را نشان دهید.
- نکات قابل توجه:
- تصاویر باید واضح و قابل شناسایی باشد.
- با افزودن تصاویر در طی سال، مجموعه ی کارت های صدادار را کامل کنید.

۱- منظور وسایل ساختمان سازی کودکان است. Blocks

- برای جالب بودن فعالیت می‌توانید حرکات را نیز به آن بیفزایید.
- در خاتمه‌ی فعالیت، از بچه‌ها بخواهید هم‌زمان، هر یک صدای کارت را اجرا کنند.
- می‌توانید صداها را براساس منبع صدا طبقه‌بندی کنید. (گروه ماشین‌ها، قطارها، حیوانات و غیره ...)
- می‌توانید صداها را روی نوار ضبط کنید و کودکان، ضمن پخش صدا، منبع صدا را حدس بزنند.

● فعالیت ۴

هدف: آموزش زیر و بم سازی و کم و زیاد کردن شدت صدا

وسایل لازم: تصاویر حیوانات مختلف و یا تصاویری از قهرمانان کتاب‌های قصه و یا شخصیت‌های تلویزیونی، مقوا، قیچی

و چسب

مراحل اجرا:

- ۱- تصاویر را ببرید و روی مقوا بچسبانید.
- ۲- به هر کودک یک تصویر بدهید.
- ۳- از کودکان بخواهید که هر یک با توجه به تصویرشان جمله‌ای را بگویند.
- ۴- تأکید کنید که هنگام اجرا، صدایشان را با توجه به تصویر که انتخاب کرده‌اند، تغییر دهند. مثلاً اگر تصویر یک خرس است، صدا بم و کلفت باشد و یا اگر تصویر از آن یک پرنده‌ی کوچک است، صدا زیر و نازک باشد.

نکات قابل توجه:

- می‌توانید پرده‌ای را در کلاس نصب کنید و کودکان تصویر را از بالای پرده نشان دهند و خودشان پشت پرده قرار گیرند.

- می‌توانید از کودکان بخواهید ابتدا صدا را تقلید کنند و بقیه حدس بزنند که صدای کیست؟
- این فعالیت را می‌توانید پس از قصه‌گویی دنبال کنید.
- می‌توانید از نوارهای موسیقی به‌عنوان زمینه‌ای برای فعالیت‌ها استفاده کنید.

● فعالیت ۵

هدف: آشنا کردن کودکان با کتاب‌های کودکان

وسایل لازم: مجموعه‌ای از کتاب‌های مناسب با توجه به ویژگی‌های سنی کودکان

نکات قابل توجه برای مربیان:

- لغات کتاب باید آسان باشد و چنانچه معنی لغتی دشوار بود قبل از خواندن داستان، لغت باید معنا شود.
- جلسات کتاب‌خوانی باید در یک جلسه پایان یابد.
- طرز نشستن باید به‌گونه‌ای باشد که همه بتوانند تصاویر را ببینند.
- مربی قبلاً باید کتاب را خوانده باشد و با لغات و ساختار و قصه‌ی آن آشنا باشد.
- قبل از خواندن کتاب، نام کتاب و نام نویسنده را اعلام کند.
- در خاتمه به‌صورت پرسش و پاسخ داستان را مرور کند.

به همین ترتیب می‌توانید برای کودکان قصه بگویید. در قصه‌گویی، علاوه بر نکات فوق، قصه‌گو باید از کاربرد حرکات کلیشه‌ای و تقلیدی پرهیزد.

– نقل قصه را با ضمیر سوم شخص شروع کند «خرگوش کوچولو توی جنگل تنها بود».

– کلمات را درست ادا کند و از مکث‌های به موقع سود جوید.

– نکات اخلاقی و پندها را به صورت ضمنی بیان کند نه به‌طور مستقیم.

– در مواقع ضروری کودکان را برای همراهی دعوت کند. مثلاً «بچه‌ها (زنبورها به خرس حمله کردند. صدای زنبورها چگونه

بود؟» و یا باد چگونه می‌وزید و یا درختان چگونه حرکت می‌کردند؟

– گاهی برای جالب کردن قصه از اشیا و یا عروسک‌های نمایشی استفاده کند. مثلاً «مقداری لوبیا برای قصه‌ی جک و لوبیای

سحرآمیز» و یا «سنگ» برای قصه‌ی آتش سنگ و یا عروسک پارچه‌ای حیوانی و ...

– فعالیت‌هایی را برای بعد و یا قبل از قصه‌گویی برنامه‌ریزی کنید، مثلاً ساختن کلاه قبل از اجرای قصه و یا بعد از اجرا و یا

کشیدن ماهی و چسباندن تمام ماهی‌های کودکان روی مقوا (کار گروهی) با توجه به کتاب یا قصه.

● فعالیت ۶

هدف: گوش کردن به شعر

وسایل لازم: پارچه، چسب، دکمه، کاموا (مواد لازم برای ساخت عروسک) انتخاب یک شعر یا ترانه‌ی کودکانه.

مراحل اجرا:

۱- می‌توانید ساختن یک عروسک نمایشی را با کودکان تجربه کنید و ضمن کار، به آرامی و وضوح مراحل ساخت عروسک

را گام به گام توضیح دهید.

۲- برای عروسک نامی انتخاب کنید.

۳- برای کودکان توضیح دهید که این عروسک می‌خواهد ترانه و یا شعری برای شما بخواند.

۴- می‌توانید وانمود کنید که عروسک شما خجالتی است و ابتدا شعر را در گوش شما می‌خواند. سپس شما آن را برای

کودکان تکرار می‌کنید.

۵- بسیار جالب خواهد بود که پس از فعالیت شما، مواد در اختیار کودکان قرار گیرد تا آن‌ها عروسکی بسازند و هریک نامی

برای عروسک خود انتخاب کنند. در مراحل اولیه، چنانچه ساخت عروسک دشوار است می‌توانید ماسک ساده‌ای با پاکت بسازید.

۶- به وسیله‌ی این عروسک می‌توانید مفاهیم دیگری چون صدای بلند و کوتاه، تند و آهسته صحبت کردن، حتی تقلید صدای

حیوانات و ... را تجربه کنید.

نکاتی برای آگاهی مربیان

استفاده از شعر و سرود: گوش کردن به شعر، برای کودکان لذت‌بخش و مطبوع است. زیبایی کلام در شعر به کودکان کمک

می‌کند تا نسبت به هر آنچه در محتوای شعر وجود دارد (مردم، اشیا، گیاهان، جانوران) حساسیت بیشتری نشان دهند. کودکان با

گوش دادن به اشعار می‌آموزند که نیاز به مهربانی و زیبایی دوستی نیاز مشترک انسان‌هاست و آن‌ها می‌توانند از طریق شعر با این نیازها

آشنا شوند و پیوند عاطفی برقرار نمایند. شعرها در نهایت خزانه‌ی لغات را افزایش می‌دهند و سطح خواندن را بالا می‌برند.

آموزش شعر و سرود، تنها به مسائل عاطفی و زیباشناسی ختم نمی‌شود و چه بسا مفاهیم علمی را نیز می‌توان در این قالب به کودکان آموزش داد. هم‌چنان که شنیدن شعر تنها برای تقویت گوش دادن نیست بلکه با تقویت دایره‌ی لغات، سطح دانش خواندن کودکان نیز افزایش می‌یابد.

چگونه برای کودکان شعر انتخاب کنیم؟ (شعر مناسب برای کودکان)

۱- مضامین شعر کودکان باید به گونه‌ای باشد که همه کودکان جامعه، اگر هم نسبت به آن‌ها تجربه‌ی فردی ندارند، لااقل با آن‌ها آشنا باشند و از زندگی روزمره‌ی آن‌ها الهام گرفته باشد. این مضامین باید با ویژگی‌های سنی کودک و علایق وی نیز مرتبط باشند. درخشنده‌ی خورشید، شگفتی یک روز برفی، پرواز پرندگان، الاکلنگی که سوار می‌شود و... از جمله مفاهیم مورد علاقه‌ی آن‌هاست.

۲- معمولاً اشعار ویژه‌ی کودکان نباید زیاد طولانی باشند، مگر در مورد قصه‌های منظوم. زیرا کودک خیلی زود از یک نواختی خسته می‌شود و نمی‌تواند مدت طولانی تمرکز داشته باشد.

۳- استفاده از استعارات و تشبیهات زیاد در شعر کودکان مجاز نیست. زیرا کودک معنای شعر را درک نمی‌کند و در بمباران تصاویر و لغاتی قرار می‌گیرد که برایش مانوس نیست. در نتیجه هرگز از شعر لذت نمی‌برد. کودک سعی می‌کند که آهنگ شعر را به خاطر بسپارد.

۴- مریمان باید با مطالعه‌ی شعرهای مختلف، اشعار مناسب را برای کودکان انتخاب و فهرست نمایند تا در زمان مقتضی از آن‌ها استفاده کنند.

چگونه کودکان را به شعر خواندن ترغیب نماییم: هرگز نباید کودکان را به اجبار وادار به خواندن شعر نمود. خواندن یک بیت شعر از روی علاقه و رغبت، چه بسا با ارزش‌تر از حفظ کردن یک شعر کامل باشد، وقتی که از روی بی‌میلی خوانده شود. برای آموزش شعر به کودکان باید ...

- خودتان آن شعر را دوست داشته باشید. در غیر این صورت نمی‌توانید آن‌گونه که باید، احساس را چاشنی شعرخوانی نمایید.
 - اشعار را قبل از اجرا چندین بار (با صدای بلند) برای خودتان بخوانید تا کاملاً آن را حس کنید و وزنش را یاد بگیرید.
 - چنانچه گمان می‌کنید لغاتی در شعر برای کودک قابل درک نیست، قبل از شعرخوانی آن را معنا کنید.
 - قبل از شعرخوانی، برای کودکان توضیح دهید که می‌خواهید شعر جدیدی را با این نام و با این موضوع برایشان بخوانید.
 - در مناطق دوزبانه می‌توانید ابتدا خلاصه شعر را به زبان مادری تعریف کنید سپس شعر را بخوانید.
 - در شعر خواندن لغات را واضح بیان کنید و از مکث‌های به موقع استفاده کنید.
 - پس از خواندن شعر، چند لحظه سکوت کنید. سپس دوباره شعر را بخوانید.
 - از کودکان بپرسید که آیا دوست دارند با شما شعر را تکرار کنند؟ در صورت تمایل آن‌ها، شعر را با آن‌ها بخوانید. طبیعی است که بعضی از آن‌ها تنها بعضی لغات را تکرار می‌کنند و به تدریج شعر کامل می‌شود.
 - هرگز شعرها را بخش‌بخش نکنید، چون مفهوم شعر ناقص می‌شود.
 - گاهی از دست زدن و یا زدن دو قطعه چوب به هم، برای همراهی شعر استفاده کنید.
 - هرگز از کودکان نخواهید که با صدای بسیار بلند، که شبیه جیغ زدن است، شعر بخوانند.
 - یک نسخه از اشعار را به کودکان بدهید تا، در صورت تمایل، والدینشان برای آن‌ها بخوانند.
- وقتی کودکی شعری را حفظ کرد احساس لذت و غرور می‌کند و این احساس پایه و انگیزه‌ی یادگیری‌های بعدی او خواهد بود. برای آشنایی کودکان با ریتم، می‌توانید از بازی‌های مناسب، مثل بازی با لغات هم‌قافیه نیز استفاده نمایید.

آمادگی برای خواندن

کودکانی که برای خواندن آمادگی داشته باشند، به سرعت میل شدید خود را برای خواندن نشان می‌دهند. برای مثال آن‌ها داستان‌های مورد علاقه‌شان را حفظ می‌کنند، دوست دارند آن‌ها را بخوانند و با صدای بلند برای دیگران می‌خوانند. این گروه از کودکان مهارت کلامی و شنیداریشان پیشرفت کرده است و بسیار مشتاق‌اند که با کلمات چاپ شده و تصاویر کتاب ارتباط برقرار کنند. بعضی از مهارت‌ها که آن‌ها را به خواندن سوق می‌دهد شامل شناخت حروف و اعداد، شناخت صدای حروف و بالأخره آشنایی با مواد چاپی است. در این قسمت، به فعالیت‌هایی اشاره می‌شود که کودکان را برای خواندن آماده می‌سازد. شایان یادآوری است که هرگز نباید به کودکان برای خواندن فشار آورد و این برنامه جزو فعالیت‌های دوره‌ی ابتدایی است.

● فعالیت ۱

هدف: یادگیری مفاهیم چپ و راست

وسایل لازم: به ابزار خاصی نیاز نیست.

مراحل اجرا:

- ۱- فعالیت را با یک بازی شروع کنید و از کودکان بخواهید حرکات شما را تقلید کنند.
- ۲- حرکات را شروع کنید و ضمن حرکت نام آن عمل را بیان کنید. (پريدن، راه رفتن و ...)
- ۳- سپس از کودکان بخواهید که به صورت یک نیم‌دایره بایستند. مری باید جلوی بچه‌ها بایستد، در حالی که پشتش به طرف کودکان باشد.

۴- به سمت راست بچرخید، ضمن چرخیدن، اعلام کنید: «به سمت راست می‌چرخید. حالا به سمت چپ و ...»

۵- دست راست را روی پای راست قرار دهید.

۶- دست چپ را روی سرتان بگذارید.

نکات قابل توجه:

- برای کودکان کوچک‌تر می‌توانید دست راست و چپ را با دو نوار قرمز و سبز مشخص کنید و در مراحل اولیه نام رنگ‌ها را بگویید، سپس مفهوم راست و چپ را بیش‌تر توضیح دهید.
- در این فعالیت می‌توانید حرکات متفاوتی را با توجه به سن و توانایی کودکان اجرا کنید.

● فعالیت ۲

هدف: آشنایی با لغات هم‌قافیه

وسایل لازم: تعدادی تصویر اشیای آشنا

مراحل اجرا:

- ۱- تصویری را انتخاب کرده به کودکان نشان دهید.
- ۲- از بچه‌ها بخواهید نام شیء را با صدای بلند بیان کنند.
- ۳- از هر یک از کودکان بخواهید کلمه‌ای هم‌قافیه با تصویر را بگوید. مثلاً نشان دادن تصویر «شیر» و بیان کلماتی چون سیر،

تیر، دیر و یا موش، گوش، جوش. هر کودک باید سعی کند لغت تازه‌ای به این مجموعه بیفزاید.
نکات قابل توجه:

– این لغات برای کودکان چهار و پنج ساله ممکن است دارای معنا یا فاقد معنا باشند.

● فعالیت ۳

هدف: آشنایی با صدای اول کلمات

وسایل لازم: تعدادی تصویر که اولشان مثلاً با حروف «ب» یا «د» یا «م» شروع شود، بادکنک، بادام، برف، دارکوب، داس،

دست، ماشین، موز، مداد

مراحل اجرا:

۱– تصاویر را به کودکان نشان دهید و از آن‌ها بخواهید آن‌ها را نام ببرند.

۲– از آن‌ها بخواهید اشیائی را، که صدای اولشان با «ب» شروع می‌شود، جدا کنند.

۳– این فعالیت را با سایر اشیاء ادامه دهید.

۴– از آن‌ها بخواهید اشیای کلاس را، براساس صدای حرف اول، طبقه‌بندی کنند.

نکات قابل توجه:

– فقط به صدای حروف توجه کنید.

– می‌توانید این فعالیت را روی حروف آخر کلمات نیز تمرین کنید.

● فعالیت ۴

هدف: جمله‌سازی با یک کلمه (آغاز قصه‌گویی کودکان)

مراحل اجرا:

۱– یک کلمه‌ی مورد علاقه کودکان را انتخاب کنید. «توپ»

۲– ابتدا خودتان با کلمه‌ی «توپ» یک جمله بسازید: «من یک توپ آبی دارم»

۳– از بچه‌ها بخواهید هر یک جمله‌ای به جمله‌ی اول بیفزایند: «توپ من یک روز پاره شد». بعد چی شد؟ «مادر برای من یک

توپ سبز خرید» ...

نکات قابل توجه:

– کودکان را برای جمله‌سازی آزاد بگذارید.

– چنانچه جملات کودکان با یکدیگر ارتباط نداشت خودتان ارتباط را برقرار کنید.

– از همکاران بخواهید همزمان داستان کودکان را بنویسد.

– در خاتمه، داستان کودکان را برای آن‌ها بخوانید.

– از آن‌ها بخواهید، بعد از شنیدن داستان، در مورد آن نقاشی کنند.

– می‌توانید، براساس داستان و نقاشی کودکان، با کودکان کتاب بسازید.

– از کودکان بخواهید نامی برای کتابشان انتخاب کنند.

● فعالیت ۵

هدف: شناخت آدرس‌ها

وسایل لازم: مقوا با ابعاد $۷/۵ \times ۱۲/۵$ سانتی متر به تعداد کودکان، مازیک

مراحل اجرا:

- ۱- نام و آدرس هر کودک را روی یک کارت بنویسید.
 - ۲- در مورد شماره‌های منازل صحبت کنید.
 - ۳- در مورد نام خیابان‌ها صحبت کنید.
 - ۴- گوشزد کنید که چرا دانستن آدرس مهم است.
 - ۵- فعالیت را به صورت بازی ادامه دهید.
- آدرس کودکی را بخوانید و از دیگران بپرسید کسی را، که در این محل زندگی می‌کند، می‌شناسند؟
- کمی از مشخصات کودکی را، که در آن محل زندگی می‌کند، اعلام کنید (رنگ مو، چشم، رنگ لباس). وقتی کودکان فرد را شناسایی کردند آدرس کامل او را بخوانید و کارتش را به او بدهید. این بازی را با سایر کودکان ادامه دهید.

نکات قابل توجه:

- این فعالیت می‌تواند برای شماره‌ی تلفن نیز صورت گیرد.
- داشتن نقشه‌ی شهر محل سکونت برای نشان دادن خیابان‌ها ضروری است.
- می‌توانید به کودکان اجازه دهید که هر یک محل زندگی خود را، با درج یک مربع بر روی نقشه، مشخص کنند.
- می‌توانید اماکن آشنای دیگری را، که در محله وجود دارد، روی نقشه برای کودکان توضیح دهید. (پارک بازی، سینما، فروشگاه، مهدکودک، اداره‌ی پلیس، اداره پست و ...).

● فعالیت ۶

هدف: توصیف یک تصویر

وسایل لازم: تهیه‌ی تعدادی تصویر واضح و روشن در موضوعات مختلف (خرید در فروشگاه، بازدید از پارک، ایستگاه

اتوبوس و ...).

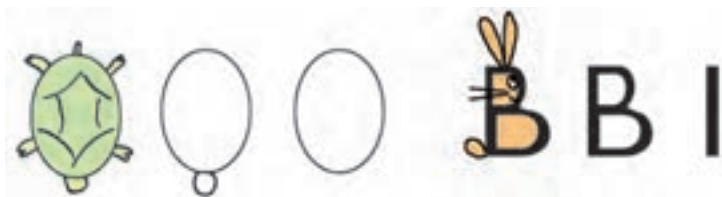
مراحل اجرا:

- ۱- تصاویر را به کودکان نشان دهید و از آن‌ها بپرسید که در تصویر چه می‌بینند.
- ۲- ضمن تکرار دیده‌های آن‌ها، از دیگر کودکان بخواهید تا گفته‌ها را تکمیل کنند.
- ۳- در مراحل بعدی با طرح سؤالات جدید، تخیلات آن‌ها را برانگیزید. مثلاً «در فروشگاه چه چیزهایی می‌توان خرید؟» و یا «اگر در پارک ماشین حرکت کند چه می‌شود؟» و ...

نکات قابل توجه:

- مجموعه تصاویرتان را افزایش دهید.
- پس از بحث درباره‌ی تصاویر، می‌توانید کودکان را تشویق به قصه‌گویی نمایید.
- می‌توانید از کودکان بخواهید که وانمود کنند در فروشگاه و یا پارک هستند و آن‌چه را در خیال می‌بینند بیان کنند.

– می‌توانید، به جای استفاده از تصویر، چند طرح ساده بر روی تخته نقاشی کنید و به کودکان فرصت دهید تا به دلخواه در مورد آن‌ها داستان بسازند.
 – طرح‌ها باید ساده، آشنا و بدون کشیدن جزئیات باشد.

– می‌توانید در مراحل تکمیل طرح، کودکان را تشویق کنید که حدس بزنند. به چند نمونه توجه کنید (شکل ۱-۵).

شکل ۱-۵

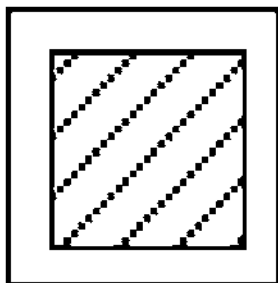
● فعالیت ۷

هدف: بیان مراحل اجرای یک فعالیت به ترتیب

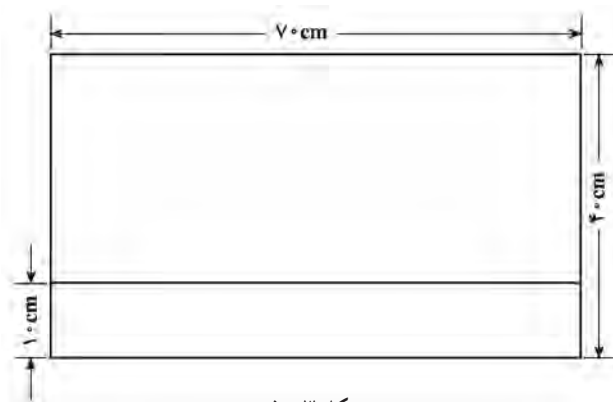
وسایل لازم: چند دسته عکس، که هر یک به گونه‌ای با یکدیگر در ارتباط باشند و مراحل اجرای یک فعالیت یا دگرگونی را نشان دهند (مراحل دگردیسی قورباغه؛ مراحل تبدیل گل به میوه، یا تخم به جوجه و بیدار شدن و آماده شدن برای رفتن به مدرسه و ...)، چند عدد مقوا، قیچی، چسب.

● تصاویر را یک به یک روی مقوا بچسبانید، در حالی که هر مقوا در طول و عرض ۲ cm بزرگ‌تر از تصویر باشد (حاشیه داشته باشد) (شکل ۲-۵).

● مقوای دیگری را با طول ۷۰ سانتی متر و عرض ۴۰ سانتی متر ببرید (شکل ۳-۵).

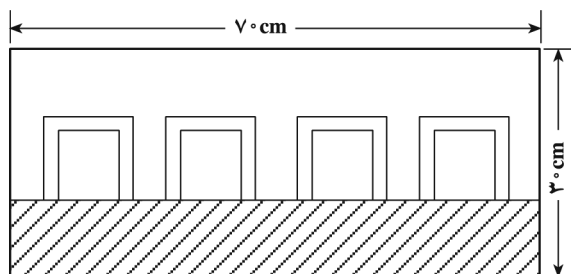

شکل ۲-۵

شکل ۳-۵

● لبه‌ی زیرین را با عرض ۱۰ cm روی نوار بالا برگردانید و با چسب بچسبانید (شکل ۴-۵). یا با ماشین دوخت بدوزید. این قاب برای قرار دادن تصاویر مناسب است. اندازه‌ی عکس‌ها باید کوچک‌تر از قاب باشد تا کودکان به راحتی تصاویر را در آن قرار دهند.

شکل ۴-۵

مراحل اجرا:

۱- قاب را در جای مناسبی به دیوار نصب کنید.

۲- تصاویر یک موضوع را به کودک بدهید و از او بخواهید تا آن‌ها را بر اساس نظم خاصی که فکر می‌کند و یا اتفاقی که

در داستان می‌افتد، درون قاب قرار دهد.

۳- سپس از آن‌ها بخواهید تصاویر را شرح دهند.

نکات قابل توجه:

- موضوع تصاویر برای کودکان باید آشنا باشد (مشاغل، قصه‌های آشنا و ...)
 - در مراحل اولیه، می‌توان از تصاویر محدود (حداقل ۲) شروع کرد. سپس تصاویر را افزایش داد (حداکثر ۸ تصویر).
 - تصاویر هر مجموعه را در پاکتی قرار دهید و نام مشخصی برای آن انتخاب کنید.
 - در صورتی که کودکان نیاز به یاری شما دارند آن‌ها را راهنمایی کنید.
 - می‌توانید چند مجموعه را باهم ادغام کنید و به کودکان بدهید تا آن‌ها را جدا سازند.
 - پس از مرتب کردن تصاویر، تأکید بر روی شرح و توصیف هرچه بیشتر تصاویر باشد.
 - کارت‌ها باید از راست به چپ (در قاب) قرار گیرد تا چشم کودک به دیدن از راست به چپ عادت کند (در زبان فارسی)
- (شکل ۵-۵).

شکل ۵-۵

● فعالیت ۸

هدف: ساختن کتاب توسط کودکان

وسایل لازم: کاغذ سفید یا کاغذ کلاسور، چسب، مداد رنگی، عکس‌های بریده از مجلات

مراحل اجرا:

- ۱- برای ساختن چنین کتابی چند عدد کاغذ سفید را در کلاسوری قرار دهید و یا به صورت کتابچه بدوزید.
- ۲- با کودک مشورت کنید که چه نوع کتابی را دوست دارد؟ کتابی درمورد اسباب بازی‌ها، ماشین‌ها و ...
- ۳- کودک را به کشیدن تصاویر مربوط تشویق نمایید یا تصاویر موردنظر کتاب را از مجلات ببرید.
- ۴- تصاویر بریده شده را در دفتر به گونه‌ای بچسبانید که بتوانید زیر آن بنویسید.
- ۵- کتاب باید کوشش مشترک بزرگ‌سال و کودک باشد (لااقل در کتاب‌های اولیه).
- ۶- از کودک بخواهید تا درباره‌ی آن تصویر هرچه را که دوست دارد برای شما بگوید و شما آن را زیر تصویر بنویسید.
- ۷- کتاب را باید با حروف ساده و درشت بنویسید.
- ۸- او را تشویق کنید جملات را با شما بلند بخواند.
- ۹- این کتاب را بدون شما نیز می‌تواند بخواند.

● فعالیت ۹

هدف: گفتن داستان براساس کارت‌های قصه

وسایل لازم: تخته‌ی مغناطیسی یا ماهوتی و یا تخته‌ی معمولی، پاکت یا کیسه‌های نایلونی مناسب برای قراردادن تصاویر جمع‌آوری شده. می‌توانید از کتاب‌های تصویری بدون نوشته نیز استفاده کنید.

مراحل اجرا:

- ۱- این فعالیت برای درس علوم نیز می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. به‌طور مثال، مراحل دگردیسی قورباغه یا تغییر شکل کرم به پروانه و یا مراحل رویش گیاه و یا برای رفتارهای اجتماعی، مراحل غذا خوردن و آداب معاشرت.
- ۲- در صورت امکان، تصاویر کتاب را روی مقوا بچسبانید (به‌خصوص در مورد کتاب‌های پاره شده) یا تصاویر را کپی و سپس رنگ کنید.
- ۳- تصاویر هر کتاب را جداگانه در پاکت قرار دهید و نام کتاب را روی آن بنویسید.
- ۴- کتاب را برای کودکان بخوانید.
- ۵- تصاویر را در اختیار کودکان قرار دهید تا شخصاً مراحل قصه را گام به گام روی تخته بچسبانند و شرح تصاویر را بیان کنند.

- ۶- تصاویر را بدون ترتیب در اختیار کودکان قرار دهید تا خود مراحل داستان را کشف کنند.
- ۷- گاهی می‌توان کارت‌های دو داستان را مخلوط کرد تا کودکان خود، آن‌ها را تشخیص دهند و از هم جدا سازند.
- ۸- به هر کودک یک کارت بدهید تا هر یک قسمت خود را بیان کنند.
- ۹- پس از چند اجرا، دوباره داستان را از روی کتاب برایشان بخوانید.
- ۱۰- توجه داشته باشید که این تمرین (درک مرحله به مرحله)، در پیشرفت خواندن و نوشتن بسیار پرارزش است.

● فعالیت ۱۰

هدف: تمرین برای سخنرانی در برابر جمع

وسایل لازم: یک جعبه‌ی مقوایی بزرگ

مراحل اجرا:

- ۱- سوراخ بزرگی وسط جعبه‌ی مقوایی ایجاد کنید و جعبه را شبیه صفحه تلویزیون درآورید.
- ۲- کنار و یا پایین جعبه چند دکمه (خاموش و روشن کردن - تغییر صدا و کانال) بچسبانید (شکل ۶-۵).
- ۳- جعبه را روی میز قرار دهید و سطح پشت آن را ببرید.
- ۴- از کودکان بخواهید هر یک غذای مورد علاقه خود را از پشت صفحه‌ی تلویزیون آگهی کنند و یا یک کالا را تبلیغ کنند.

۵- به کودکان بیاموزید که هدف و روش تبلیغات چیست؟ و به آن‌ها گوشزد کنید تا حد امکان طوری عمل کنند که مخاطبانشان به خرید آن کالا تشویق شوند.

۶- آگهی‌ها می‌تواند به صورت گروهی و یا انفرادی اجرا شود.

۷- به همه‌ی کودکان فرصت دهید تا این فعالیت را اجرا کنند.

آمادگی برای نوشتن

کودکان قبل از آن که در مورد نوشتن فکر کنند، با مداد و یا ماژیک خطوطی را بر روی کاغذ رسم می کنند و گه گاه وانمود می کنند که دارند چیزی را می نویسند. اغلب کودکان در سال های آخر پیش از دبستان حتی توانایی نوشتن حروف را دارند. اما از آن جا که آموزش رسمی نوشتن در کشور ما در دوره ابتدایی شروع می شود، قبل از پرداختن به فعالیت های مربوط به این بخش، لازم است به چپ دستی بعضی از کودکان توجه شود. اکثر کودکان به طور طبیعی راست دست و درصد کمی از آن ها چپ دست اند. برای مشخص شدن چپ دستی یا راست دستی کودکان باید آن ها را تشویق کرد با هر دستی که احساس راحتی می کنند فعالیت کنند، گاهی اوقات کودکان چپ دست به دلیل مناسب نبودن شرایط فیزیکی فضا در اجرای فعالیت ها دچار مشکل می شوند. بنابراین، لازم است به چند نکته توجه شود:

۱- وضعیت نشستن

کودکان چپ دست باید به گونه ای قرار گیرند که در سمت چپ آن ها کسی ننشسته باشد، تا حرکت آرنج آن ها در زمان اجرای فعالیت مزاحم کودکان راست دست نشود.

۲- در دست گرفتن مداد و یا سایر ابزار نوشتاری

باید نحوه ی صحیح در دست گرفتن مداد، ماژیک و یا قلم مو را به آن ها آموزش داد تا به راحتی بتوانند آن ها را حرکت دهند. این مسئله در مورد استفاده از قیچی و دیگر وسایل نیز صادق است. نهایتاً باید به این کودکان فرصت داد تا با کسب مهارت لازم نگرانی احتمالی آنان که موجب عدم کارایی می شود، رفع گردد. چپ دستی مشکل نیست و هرگز مانع از اجرای فعالیت های هنری، که با دست راست صورت می گیرد نشده و نخواهد شد. در این قسمت، فعالیت هایی برای تقویت ماهیچه های ظریف دست و تطابق چشم و دست و نیز تمرین برای نوشتن از راست به چپ ارائه می شود.

● فعالیت ۱

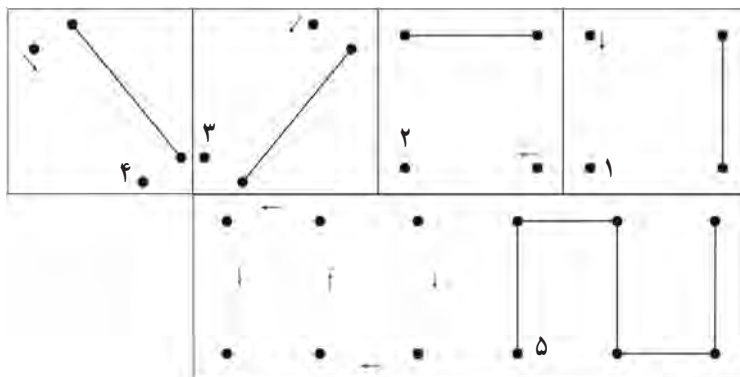
هدف: هماهنگی چشم و دست

وسایل لازم: مداد و کاغذ

مراحل اجرا:

به هر کودک کاغذی بدهید که رویش نقطه گذاری شده باشد و از او بخواهید با توجه به الگو، نقاط را به هم وصل کند (شکل

۵-۷).

شکل ۵-۷

نکات قابل توجه:

- طرز کار (نقطه‌ی آغاز و پایان) و نیز طرز صحیح گرفتن مداد تذکر داده شود.
- تازمانی که فعالیت‌های اولیه را یاد نگرفته است، تعداد نقطه‌ها و خطوط را زیاد نکنید.

● فعالیت ۲

هدف: تقویت دقت و مهارت‌های حرکتی دست

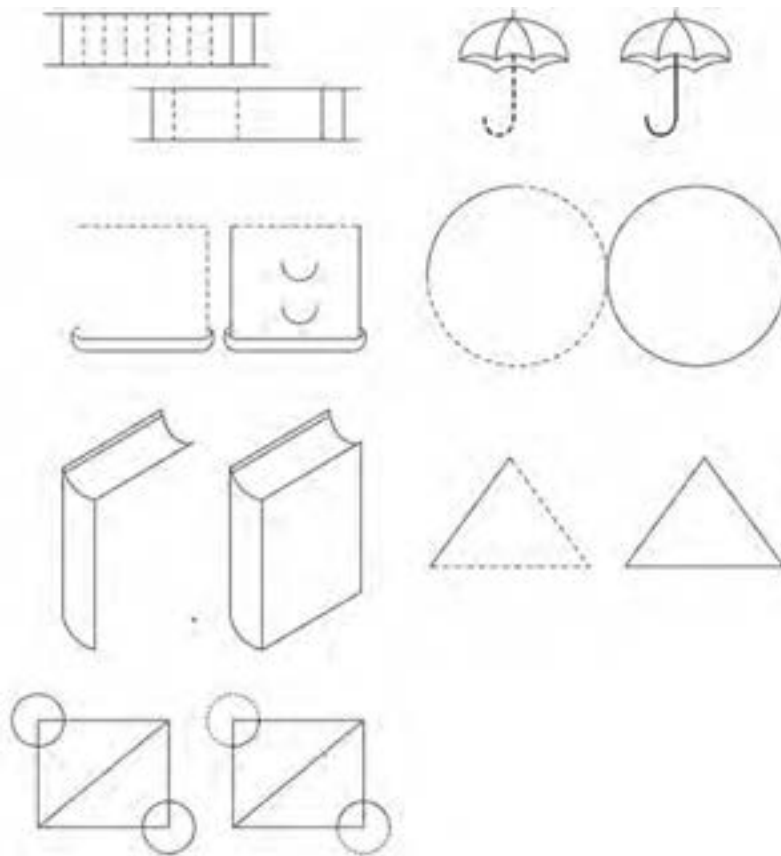
وسایل لازم: کاغذ و مداد

مراحل اجرا:

۱- چند تصویر را، که دو به دو مشابه هستند و یکی از تصاویر کامل و دیگری ناقص است، روی کاغذ بکشید و به کودک

بدهید.

۲- از کودک بخواهید تصاویر ناقص را کامل کنند (شکل ۸ - ۵).

شکل ۵-۸

● فعالیت ۳

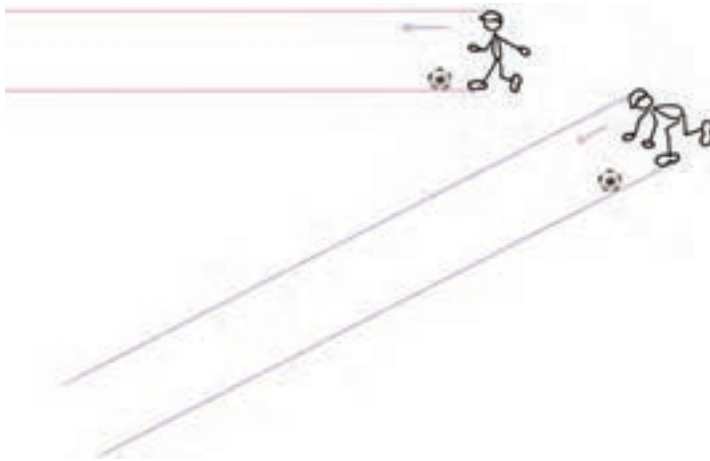
هدف: تطابق چشم و دست و حرکت چشم از راست به چپ

وسایل لازم: مداد و کاغذ

مراحل اجرا:

تصاویری شبیه موارد زیر را کشیده به کودک بدهید و از او بخواهید.

۱- با ترسیم خط مستقیم توپ را از سمت راست به چپ ببرد (شکل ۹-۵).

۲- بچه گربه را به مادرش برساند.

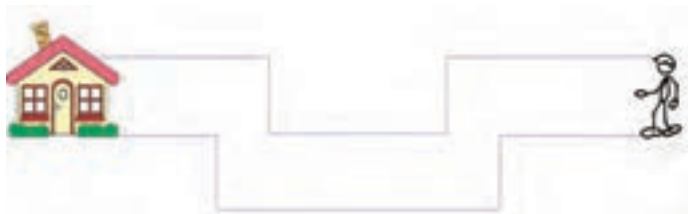
۳- مرد دوچرخه‌اش را پیدا کند.

۴- و به همین ترتیب رسیدن به بستنی

۵- رفتن به خانه

۶- راندن در جاده

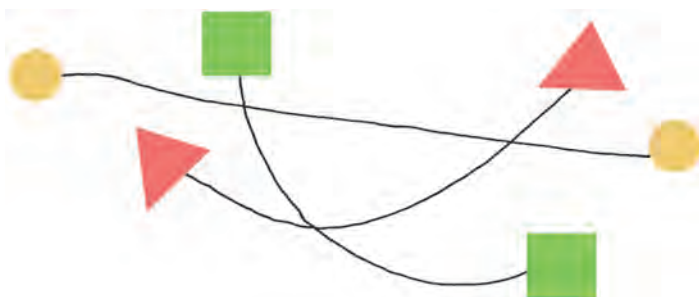
● فعالیت ۴

هدف: تقویت ماهیچه‌های ظریف و تشخیص اشکال

وسایل لازم: کاغذ و مداد

مراحل اجرا:

چند شکل هندسی را، که دو به دو مشابه هستند، روی کاغذ بکشید و به کودکان بدهید و از آن‌ها بخواهید که با ترسیم خط، اشکال مشابه را به هم وصل کنند (شکل ۱۰-۵).

شکل ۱۰-۵

نکات قابل توجه:

– کودکان می‌توانند اشکال مشابه را با یک رنگ مشخص کنند: مثلاً دایره را با خط قرمز و یا مربع را با خط سبز.

– می‌توانید تعداد اشکال را بیش‌تر کرده، اندازه‌ها را متفاوت کنید مثلاً چند دایره با قطرهای مختلف و یا چند لیوان. سپس از کودکان بخواهید، ضمن رنگ کردن حیوانات، هر حیوان را با یک طناب رنگی به حیوان مشابهش وصل کند. این فعالیت می‌تواند با پررنگ کردن خطوط و یا کشیدن پریچ و تاب ادامه یابد (شکل ۱۱-۵).

شکل ۱۱-۵

- ۱- با جمع‌آوری چند تصویر، فعالیت‌هایی برای صحبت کردن کودکان سه و پنج سال مهیا سازید.
- ۲- برای یک کودک سه ساله قصه بگویید و مراحل اجرای آن را بنویسید.
- ۳- همان قصه را برای یک کودک پنج ساله بخوانید و آن دو را مقایسه کنید.
- ۴- نواری از صداهایی را، که در محیط شهری می‌توانید بشنوید، ضبط کنید.
- ۵- براساس قصه‌ی موردعلاقه خود، عروسک نمایشی بسازید و قصه‌گویی با عروسک را تمرین کنید.
- ۶- به دل‌خواه یک کتاب تصویری بسازید.
- ۷- برای دوستانتان قصه بگویید و از آن‌ها بخواهید قصه‌گویی شما را ارزیابی کنند.
- ۸- برای تقویت ماهیچه‌های ظریف کودکان، یک فعالیت تصویری طراحی کنید.
- ۹- فهرستی از لوازم و تجهیزات برای زبان‌آموزی کودکان پیش از دبستان تهیه نمایید.

مطالعه‌ی آزاد

از تولد تا ۶ سالگی

در این دوره کودکان به مرور گوش می‌کنند، حرف می‌زنند و ماهیچه‌هایشان آمادگی برای نوشتن را دارد و آماده برای خواندن می‌شوند.

● **نوزادان:** گوش می‌کنند و نسبت به صدای شما و دیگر صداها عکس‌العمل نشان می‌دهند. آن‌ها احساساتشان را به وسیله‌ی آواها، غان و غون و لبخند و گریه نشان می‌دهند. و از لالایی لذت می‌برند، هرچند معنای کلمات را درک نمی‌کنند.

● **۸ ماهگی:** با صداها و غان و غونش بازی می‌کند. می‌تواند قایم باشک بازی کند و با حرکت دادن بازوان و لگد زدن، هیجان‌اتش را نشان می‌دهد. از اشعار شاد و لالایی لذت می‌برد.

● **۱۲ ماهگی:** کلمات ساده را می‌فهمد. حرکات دست، صورت و تغییرات صدا را می‌فهمد و نسبت به آن واکنش نشان می‌دهد. کتاب را به دهانش می‌برد و صفحات کتاب‌های ضخیم را ورق می‌زند. و از دیدن عکس کتاب‌ها لذت می‌برد.

● **۲۴ ماهگی:** با ۲ یا ۳ کلمه جمله می‌سازد. سوالات ساده را می‌پرسد، یا پاسخ می‌دهد. می‌تواند صدا، کلمات و حرکات بزرگ‌ترها را تقلید کند. از مداد برای خط‌خطی کردن استفاده می‌کند. دوست دارد با صدای بلند برایش کتاب بخوانند.

● **۳۶ ماهگی:** به قصه‌های خوانده شده به دقت گوش می‌دهد. وانمودبازی را دوست دارد. بسیار دوست دارد بپرسد «چرا».

خط‌خطی‌هایش بیش‌تر شبیه نوشتن می‌شود.

در این دوره چگونه می‌توان به کودک کمک نمود:

● در طول روز و در حین بازی و سایر فعالیت‌ها با کودکان حرف بزنید.

ادامه‌ی مطالعه‌ی آزاد

- هر روز برایشان کتاب بخوانید.
- کودکان را به کتابخانه ببرید و برایشان کتاب انتخاب کنید تا در خانه برایشان بخوانید.
- جایی را در منزل برای خواندن و نوشتن مشخص کنید.
- کتاب‌ها را در دسترس او قرار دهید.
- مدادهای غیر سمی برایش بخرید و کاغذ در اختیارش قرار دهید.
- هر کجا که می‌روید با خودتان کتاب و مداد همراه داشته باشید.
- خودتان در طول روز بخوانید و بنویسید تا کودک ببیند.
- وقتی کودک خود تمایل دارد به او اجازه دهید که کارهایش را بدون کمک شما اجرا کند (مثل پوشیدن لباس و کندن آن).
- سه و چهار سالگی: اغلب کودکان لغات را کندوکاو می‌کنند و یاد می‌گیرند که چگونه بخوانند و بنویسند. پس از سه سالگی می‌توانید بعد از خواندن از او سؤال کنید.

خواندن

- صدای حروف را می‌داند. می‌تواند صداها و بعضی حروف و اعداد را تطبیق دهد.
- معنای بعضی مفاهیم، مثل درون، بیرون، بالا، پایین، نزدیک و دور را می‌فهمد.
- گوش می‌کند. جهت را تشخیص می‌دهد و می‌تواند روی موضوع خاصی تمرکز کند.
- صحبت کردن را به مکالمه تغییر می‌دهد.
- دوست دارد کتاب‌ها را بخواند و در مورد آن‌ها بداند. از چهار سالگی علاقه به خواندن بیش‌تر می‌شود و دوست دارد با همه صحبت کند حتی با اسباب بازی‌ها.

نوشتن

- به ارتباط بین صحبت کردن و نوشتن کلمات پی می‌برد.
- می‌تواند بشمارد؛ جور یا مقایسه کند و بالأخره اشکال را بشناسد.
- مداد را درست در دست می‌گیرد.
- سعی می‌کند با خط خطی کردن «تمرین» نوشتن کند.
- هر روز در ساعت مشخصی برنامه‌ی کتاب‌خوانی برای او ترتیب دهید.
- کودکان را با خود برای دیدن کار کتابخانه‌ی کودکان به این مراکز ببرید.
- برایش آوازهای کودکانه بخوانید و چنانچه کودکان شعر می‌خواند او را همراهی کنید.
- به بچه‌ها فرصتی برای نقاشی کشیدن، پازل و بریدن کاغذ بدهید.
- در مورد حوادث روزانه با او صحبت کنید. (این که شما چه می‌کنید و اشیا چگونه کار می‌کنند).
- به کودکان اجازه دهید که در کارخانه با شما همراه شوند. (جور کردن، شمردن، اندازه گرفتن و آشپزی).
- بازی‌هایی را اجرا کنید که به شنیدن، حل مسئله و تغییر دادن نیاز داشته باشد.

- او را زمانی که سعی در خواندن و نوشتن دارد تشویق کنید.
- برای او الگوی خوبی باشید و نشان دهید که یادگیری لذت بخش و مهم است.
- پنج و شش ساله‌ها: اغلب بچه‌ها در خواندن و نوشتن بهتر می‌شوند، چرا که صحبت می‌کنند و حروف را می‌شناسند. هم چنین صداها و حروف را.

خواندن

- می‌فهمد که چاپ کردن از راست به چپ است.
- حروف و صداها را می‌شناسد.
- کلمات ساده‌ای مثل حروف اضافه و امثال آن را می‌شناسد.
- شروع به خواندن علایم می‌کند. هم چنین خواندن بسته‌بندی غذاها و برنامه‌های تلویزیون (آنچه هر روز می‌بیند).

- دوست دارد کتاب‌ها و قصه‌های موردعلاقه‌اش را بخواند.

نوشتن

- از خط خطی و بی‌معنا نوشتن، کشیدن و نوشتن بعضی حروف (برای گفتن قصه) استفاده می‌کند.
- نام خود و بعضی کلمات را می‌تواند بنویسد.
- سعی می‌کند با استفاده از حروف و صداهایی که می‌داند بنویسد و فهرست تهیه کند.

چگونه

- بلندخوانی، صحبت کردن و خواندن روزانه؛
- عضو کتابخانه شدن و درخواست کتاب‌های شعر و لالایی؛
- خواندن ترانه‌ها با هم؛
- با معلم فرزندان درمورد کارهایش سؤال کنید؛
- بگذارید کودک ببیند که شما چگونه با لذت کتاب می‌خوانید؛
- در طول روز از مدرسه و مسائلی سؤال کنید؛
- مداد و کاغذ به او بدهید؛
- برنامه‌ی تلویزیون را، که شامل آموزش صدای حروف و کلمات است، ببینید و دیدن بقیه برنامه‌ها را محدود کنید؛

- به صحبت‌های کودکان گوش دهید و پیامزید که به سخنان دیگران گوش دهد؛
- زیرکی حیوانات، موضوعات باورنکردنی و خیالی، همراه با تصاویر ساده، می‌تواند از کتاب‌های مورد علاقه‌ی او باشد.

پایان مطالعه‌ی آزاد

خود را بیازمایید

- ۱- مراحل رشد کلامی کودکان را نام ببرید.
- ۲- منظور از «بیش گستری» چیست؟
- ۳- درک واژگان کلامی کودکان نسبت به واژگان تولید در حول و حوش یک سالگی چگونه است؟
- ۴- نظریه‌ی رفتارگرایان را پیرامون رشد زبان بنویسید.
- ۵- منظور از «تکلم خود مرکزگرا» چیست؟
- ۶- در چه بازی‌هایی می‌توان نشانی از تک‌گویی کودکان را مشاهده کرد؟
- ۷- فرق بین تکلم خودمرکزگرا و تکلم اجتماعی شده را بنویسید.
- ۸- ویگوتسکی چه دوره‌ای را دوره‌ی رشد زبان کودک می‌نامد؟ و چرا؟
- ۹- مشکلات آموزش زبان دوم به کودکان و بزرگسالان را بنویسید.
- ۱۰- کتابخوانی برای کودکان از چه سنی پیشنهاد شده است؟
- ۱۱- فضای مناسب کلاس برای پرورش مهارت‌های کلامی چه ویژگی‌هایی باید داشته باشد؟
- ۱۲- در یادگیری استفاده از جملات کامل، در کودکان، چه عواملی نقش دارند؟
- ۱۳- در توصیف اشیاء، برای کودکانی که خزانه‌ی لغات محدودی دارند، چه باید کرد؟
- ۱۴- در انتخاب شعر برای کودکان چه ملاک‌هایی را باید در نظر گرفت؟
- ۱۵- چهار راهکار برای آموزش زبان دوم به کودکان را بنویسید.

کتاب‌نامه

فارسی

- ۱- ماسن پاول هنری: رشد شخصیت کودک، ترجمه‌ی مهشید یاسائی، نشر مرکز تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۰
 - ۲- آندروا ولودیا: رشد و آموزش زبان در کودکان دبستانی، ترجمه‌ی محمدجعفر مدیرنیا، دنیای نو، تهران ۱۳۷۳
 - ۳- لطف‌آبادی حسین: روان‌شناسی رشد زبان، آستان قدس رضوی
 - ۴- لاریک نانسی: چگونه بچه‌هایمان را به مطالعه تشویق کنیم ترجمه‌ی مهین محتاج، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، ۱۳۶۸
 - ۵- پلوفسکی آنا: قصه‌گویی در خانه و خانواده، مصطفی رحماندوست، انتشارات مدرسه، ۱۳۷۶
 - ۶- مهاجری زهرا: قصه و قصه‌گویی، خانه آبی، مشهد، ۱۳۷۸
- ### انگلیسی

- 7- Jones Maggie, Play and learn.
- 8- Anderson Poul: Storytelling with FlannelBoard, Minnea Polis, MN: T.S Denison, 1999.
- 9- Zipes Jack: Creative Story telling. G.B. 1995.
- 10- Pellowski ANNE: The story telling handbook, simon and schuster books 1995.
- 11- Croft . Doreen J: An Activities handbook for teachers of young Children. Sixth Edition